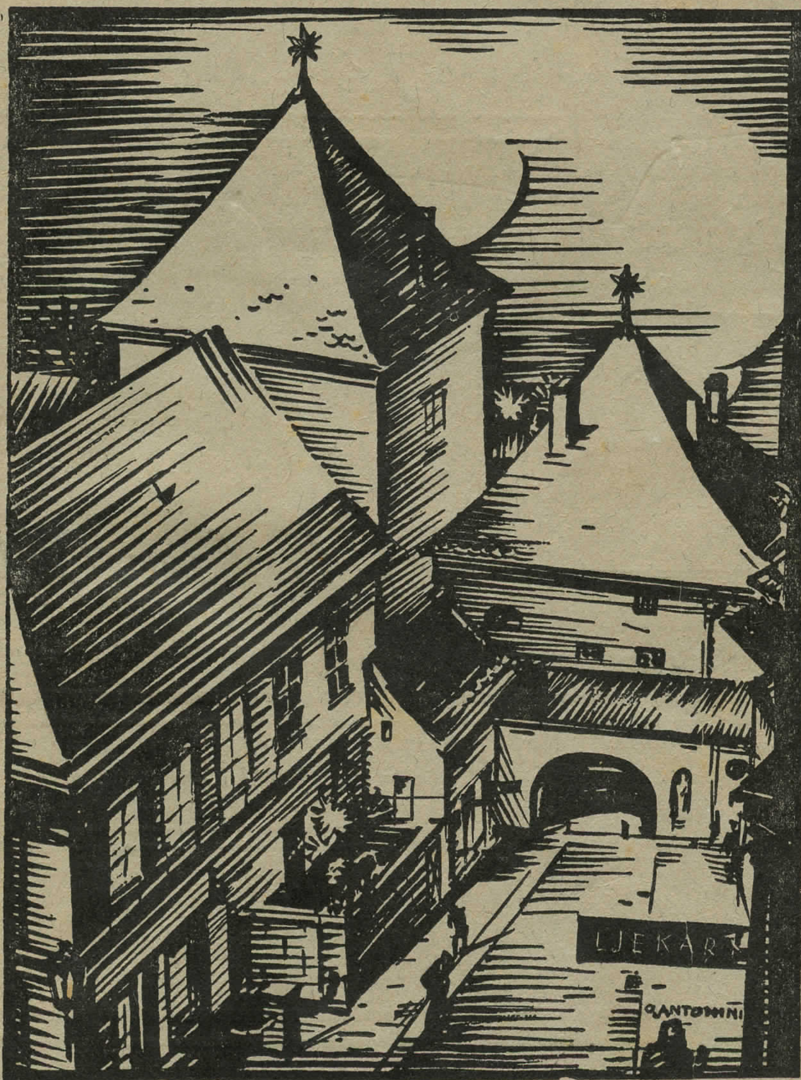
Poštarina plaćena u gotovom

ZAGREB

LIPANJ-SRPANJ 1941 GOD. IX.

Izlazi mjesečno. — Cijena godišnje za članove Din 40—, za nečlanove Din 50—. Pojedini brojevi Din 5·—

ZAGREB

REVIJA DRUŠTVA ZAGREBČANA
BROJ 6-7 • GOD. IX. • LIPANJ-SRPANJ 1941.

U spomen ustaškim žrtvama!

Stani o živote, zaustavi vrijeme
Na časak, dok traje samrtnička šutnja;
U trenutku kada sudbonosna slutnja
prodire u srca i patničke duše.

Na raspukloj raci cvjetovi se suše
I trunu na grudi što pokriva tijelo;
Mjesto spomenika nevidljivo velo,
Nepobjedivih boja: crven-bijeli-plavi.

O hrvatski stiježe, jedini i pravi
Otri suzu ženi, materi i djeci;
Daj im polet snagu, s uvjerenjem reci:
Vaši mrtvi žive!

Nestalo je tmine i magline sive
Sinulo je svijetlo nad ponorom mraka;
Bljesnuo je oganj kroz visine zraka
Zapalio baklju u hramu slobode,

Sav je život stao, tek žubore vode,
I pričaju svijetu o Njihovoj smrti,
O dušmana zvijerstvu što htjedoše strti
U njima hrvatstvo i srce ustaško.

Al propade bijedno, trulo carstvo vlaško
A vrati se Ante kog Hrvatska zvala;
I posveti krv što ju zemlja dala,
Za vječnu slobodu na svome braniku.

O čujte sad sjeni pogledajte diku
Omladinu svoju, što će Vas osvetit,
I snagama novim u život poletit
Vijekom: ZA DOM SPREMNA!

BRUNO DÜRRIGL

Dr. Antun Goglia, Zagreb):*

MILKA TERNINA

Dne 18. V. 1941. pronio se Zagrebom glas, da je Milka Ternina izdahnula svoju plemenitu dušu. Ta je vijest duboko dirnula sav zagrebački muzički i kulturni svijet i sve njezine prijatelje i štovatelje. Ta tuga pronijela se i po cijeloj Hrvatskoj. Izgubili smo veliku umjetnicu i veliku Hrvaticu. Odpao je jedan list sa zagrebačkog stabla, koje stablo je Milka Ternina toliko voljila, te u Zagrebu nakon velikog i slavnog rada, provodila svoj tihi život.

U hrvatskoj povijesti muzike, pa i u muzičkoj povijesti velikih naroda, a naročito njemačkoga, ostat će njezino ime u najsjajnijoj uspomeni, a spominjat će se i s najvećim udivljenjem.

Njezina umjetnost bila je u svemu harmonična i savršena. Njezin prekrasni topli sopran, umjetnost pjevanja, dikcije i fraziranja, njezina inteligencija shvaćanja i produhovljena interpretacija, njezina uvjerljiva, profinjena i nenametljiva gluma, te njezin nikad dostignuti visoki stil, činili su je jednom od prvih umjetnica svoga vijeka.

Za vrijeme svojega nenadmašivog stvaranja u tuđini uvijek je nastupala kao Hrvatica, a kad je radi bolesti napustila umjetničko djelovanje, vratila se u svoj dragi Zagreb, koji je bio sretan, da je ima u svojoj sredini.

Kao štovatelj njezine muzičke umjetnosti počevši od mojih mladih dana odlučio sam, da prikažem njezin život i njezino djelo.

Ternina rodila se u V e z i š ć u, kraj Vojnog Križa u Moslavini dne 19. VII. 1863. Otac joj je bio posjednik mlina. Izgubivši rano roditelje primi je u svoju kuću u Zagrebu njezin tetak i skrbnik J a n k o J u r k o v i ć (1827—1889), hrvatski književnik i odsječni savjetnik kr. hrv.-slav.-dalm. zem. vlade. Njegova supruga Laura, vrlo obrazovana i iskusna žena, zavoljela je mladu Milku, te je kasnije bila vjerna njezina pratilica i savjetnica u njezinom svjetskom umjetničkom djelovanju. O njoj kaže Ternina: »Moja tetka značila je u mojoj karijeri mnogo. Vedra čela, čila, vesela do svoje osamdesete godine, ona mi je bila drugarica, pokroviteljica, savjetodavka, majka.« U kući svog tetka zadobila je Milka svjetski odgoj te društvenu rutinu, jer je Jurkovićeva kuća bila središte zagrebačkog društva. Tako postade Milki Zagreb gradom njezine vječne težnje.

Milka polazila je višu djevojačku školu. Kao učenica pokazivala je svoj osebujni temperamenat, te kao većina genijalnih ljudi ne razbija glavu naukom i znanošću, ali je osobito interesira zemljopis i povijest. Voli prirodu, a u kolu svojih drugarica uvijek je bila kolovođa i prednjakinja u igrama i pustolovinama.

Pošto je Milka pokazala već za rana muzički dar i lijep glas, počela je privatno učiti pjevati kod tadanje zagrebačke učiteljice pjevanja I d e W i m b e r g e r,[1]) koja je proricala svojoj učenici veliku umjetničku budućnost.

Tu privatnu učionicu pjevanja polazile su kćeri iz najotmenijih zagreb. krugova. U izložbi u spomen Milke Ternine, koju ću kasnije prikazati, nalazi se fotografija tih učenica. Na toj slici osim Ternine vidimo ove gospođice: Miciku Petras udatu Wickerhauser; Miciku Tkalac-Crnadak; Miciku Wimberger, Klotildu Cvetišić, Adu Rojc, Miciku Račić udatu Kosirnik, Katicu Vojnović, Mariju Hackel, Herminu Sollar, Mariju Partaš i Amaliju Huth udatu Zorac.

Kod priredbe, koju je gđa Wimberger priredila u Hrv. glazbenom zavodu sa svojim učenicama, pjevala je Ternina prvi put pred općinstvom solo-partiju »B j e l o s n j e š k u« u priči istog imena, a uz pratnju zbora

*) Povodom smrti M i l k e T e r n i n e donijeli su naši domaći listovi njen životopis, u kojem su u kraćim crtama prikazali život i rad ove velike umjetnice. Naš poznati pisac dr. Antun Goglia, naročito nam je priredio ovaj članak, u kojem je s glazbeno-umjetne strane u tančine opisao Milku Terninu. Vjerojatno da se o toj znamenitoj Zagrepčanki ne će više mnogo pisati. Smatramo ugodnom dužnošću da Milki Ternini u našem glasilu damo doličnu trajnu spomen.

[1]) I d a W i m b e r g e r imala je u Zagrebu privatnu školu pjevanja. A 1882. do 1890. bila je učiteljica pjevanja u muzičkoj školi hrv. glazbenog zavoda. (Vidi dr. A. G o g l i a: »H r v a t s k i g l a z b e n i z a v o d 1827—1927« str. 56).

ostalih učenica, koje su prikazivale patuljke. Tekst je k tomu deklamirala članica hrv. zem. kazališta, naivka Ivka Kralj. Pjevanje Ternine pobudilo je opće priznanje općinstva.

Dne 16. IV. 1880. priredio je učitelj klavira Franjo Petrić u dvorani Hrv. glazb. zavoda godišnji koncert, na kojem je opet nastupila Milka i otpjevala ariju iz opere »Dvoboj« od Ferdinanda Herolda.

Dnevnik »Obzor« (19. IV. 1880) referira o toj priredbi, pa među ostalim piše: »Ternina, učenica škole Wimbergerove te u naukama sve više napreduje. Čuje se da će se posvetiti kazalištu. Obsežnost i zvučnost njenog glasa podaje najljepše nade. Ternina će kroz takav napredak doskora doći na kazališne daske. Imade krasnu koloraturu, što je za dramsku pjevačicu dosta neobično. Hrvatska opera stvorit će se tek onda, kada budemo imali pjevačica Hrvatica, u kojih je patriotskih osjećaja, kao što je kod Ternine«.

August Šenoa piše u »Viencu« (24. VII. 1880) o pripremama za kazališnu sezonu 1880—1881, da je kazališna uprava pozvala na pokus više pjevača i pjevačica. Kod tog pokusa bilo je pozvano odabrano kazališno općinstvo, da ono prosudi vrijednost pjevača. Na tom pokusu pjevala je i Ternina, te o njoj kaže, da ima lijep i ugodan glas, koji će se pjevanjem još razviti.

Budući da je Ternina pokazala talenat, ljubav i volju za opernu pjevačicu, odlučiše supruzi Jurković, da se dalje glazbeno obrazuje, pa za to polazi pod jesen g. 1880. sa svojom tetkom u Beč.

Na prijamnom ispitu na bečkom konservatoriju pokazala je toliko znanja, da je odmah primljena u viši tečaj konservatorija. Imala je sreću, da je primljena u tečaj znamenitog svjetskog pedagoga Josepha Gänsbachera (1829—1916).[2] Kod članova dvorskog kazališta Friedricha učila je mimiku a kod Altmana predavanje. Ovi pedagozi prorekli su joj veliku i sjajnu budućnost.

Za vrijeme nauka Ternina je nastupala na koncertima i opernim priredbama konservatorija a g. 1882. nastupa još kao učenica konservatorija prvi puta na pozornicu starog teatra na Markovom trgu dne 11. i 15. travnja kao Amelija u Verdievoj operi »Krabuljni ples«. Dirigirao je ravnatelj opere Ivan pl. Zajc, a druge uloge pjevali su: tenor de Negri; bariton Vespasiani; bas Tercuzzi; alt Lesićka a paža Prikrilova. Na kazališnoj cedulji stajalo je: »U ulozi Amelije prvi će puta debitirati naša zemljakinja gdjica M. Ternina, učenica bečkog konservatorija«.

---

[2]) Josip Gänsbacher bio je i doctor juris. Na preporuku I. Brahmsa imenovan je učiteljem pjevanja na bečkom konservatoriju. Brahms mu je posvetio svoju Sonatu za čelo i klavir op. 38.

Uspjeh mlade debitantice bio je golem. Kod druge predstave predana su joj dva lovor vijenca! jedan je bio od sveučilišnih gradjana s natpisom »Nadi hrvatske opere«.

O tom nastupu čitamo u »Obzoru« (12. travnja 1882. br. 83): »Milka Ternina nije za nas nov pojav. Kada je jošte obstojala izvrsna škola Ide Wimberger, bijaše Ternina uresom iste, te je uz ostale otmene i darovite zagreb. kćeri češće pred našim obćinstvom osvjetlala lice sebi i savršenoj metodi njene učiteljice. Nastavila je nauke u bečkom konservatoriju te poslije dvije godine stupa mlada Hrvatica prvi put na pozorište u preteškoj ulozi Amelije. Uz dupkom punu kuću održala je gdčna Ternina uspjeh, kojim se može svaka pjevačica ponositi. Debitantica znala je na prvi mah steći simpatije publike svojom imposantnom, upravo skulpturnom vanjštinom kao i ukusnim toaletama. O načinu pjevanja nemožemo van samo hvalu izreći«.

»Druga predstava dne 15. IV. 1882. prošla je največim uspjehom. Mlada debitantica pokazala je u najboljem svjetlu svoje lijepe sposobnosti te nas uvjerila, da je budućnost njezina. Burno pljeskanje i krasni vijenci neka ju obodre na usavršenje a uvjereni smo, da je rijetko koja debitantica započela svoju tešku karijeru sjajnijim i laskavijim uspjehom.« (»Obzor« 17. IV. 1882. br. 87).

Godine 1882. nastupila je Ternina još tri puta. Dne 26. IX. kao Selika u Meyerbeerovoj operi »Afrikanka«, a dne 7. i 12. X. kao Leonora u Verdievoj operi »Trovator«.

»Obzor« (10. X. 1882.) referira o tim nastupima: Gčna Ternina u ulozi Leonore iskoknula se nad svojom Selikom i Amelijom. U finalu II. čina Trovatora i u ariji pred tamnicom opazilo se, kakovu sigurnost, koji ukus i finoća leži u njezinom pjevačkom talentu. Koloraturne točke bijahu izvrsno izvedene te smo čuli čurlika i skala dostojnih prave umjetnice. Što se igre tiče nemamo dosta riječi hvale. Takova rutina nalazi se samo kod umjetnika.«

Godine 1883. gostovala je opet Ternina na zagrebačkom kazalištu i to: dne 3. i 5. V. pjevala je Margaretu u Gounodovoj operi »Faust«, a dne 10. i 15. V. Aidu u istoimenoj Verdievoj operi.

Sve tadanje novine u zvijezde su kovale Terninu pjevačku umjetnost.

Nakon svršenih nauka Ternini je lebdio pred očima cilj, da postane hrvatskom pjevačicom i primadonom u našem hrvatskom kazalištu, a i općinstvo je bilo uvjereno, da će Ternina ostati kod nas i da ćemo napokon imati Hrvaticu primadonu. No tadanja kazališna uprava, ma da je Ternina spomenutim gostovanjima polučila najsjajnije uspjehe, stavljala joj je takove uvjete, da ih ona nije mogla prihvatiti, pa je njezin tetak, veliki rodoljub Jurković morao teškim srcem pustiti svoju miljenicu, da u tuđini steče umjetničke lovorike.

No ipak je Ternini srcu prirastao Zagreb, pa je upotrebila svaku zgodu da u njem nastupa bilo kao operna, bilo kao koncertna pjevačica.

Na poziv intendanta Stägemanna primi godine 1883. engagement u jednoj od najvećih njemačkih opera u Leipzigu. No tu ne nađe onaj djelokrug, koji si je ona postavila za cilj, pa pođe g. 1884. u Štajerski Gradac, koji je tada imao opće priznatu operu. Tamo nađe Ternina željeno zaposlenje naročito u velikim Wagnerovim operama. U Gracu pjevala je Ternina do g. 1886, pa bi svake godine za vrijeme praznika boravila u Zagrebu.

Tako je o praznicima g. 1885. korepetirao s njom hrvatski glazbenik i kapelnik hrv. kazališta Nikola Faller Normu u istoimenoj Bellini-evoj operi; Donnu Annu u Mozartovoj operi »Don Juan« i Leonoru u Beethovenovoj operi »Fidelio«.

Fallera je vezala prijateljska veza s tom umjetnicom do kraja njegova života. Ona mu je prigodom proslave 75. godišnjice rođenja poslala divni vijenac s natpisom »Sveobće obljubljenom Doyenu naših prominentnih mužičara N. Falleru čestita srdačno i prijateljski 85. godišnjicu«.[3])

Od nastupa te umjetnice u to vrijeme spominjem:

Koncert hrv. pjev. društva »Kolo« dne 12. VII. 1884. u dvorani hrv. Sokola, na kojem je pjevala s opernim basistom Fernandom Tercuzzijem dvopjev iz opere »Hugenotti«, te pjesme Grieg: Solveigs Sang, Chopin: L'aspiration i Zajc: Lastavicam. Kod ovog koncerta svirao je i bečki dvorski harfenista Alfred Zamora.

Prema analima »Kola« ovaj koncert je svakomu prisutnom ostao u nezaboravnoj uspomeni dijelom radi izvanrednog glazbenog užitka, a dijelom radi ogromnog posjeta.[4])

Dne 6., 9. i 11. V. 1885. pjevala je Ternina u kazalištu »Valentinu« u Meyerbeerovoj operi »Hugenotti«.

Dne 6. XI. 1885. priredio je Hrv. glazbeni zavod crkveno muzikalnu produkciju u zagrebačkoj katedrali u korist građevnog fonda za restauraciju prigodom potresa g. 1880. nastradale te crkve. Kod te priredbe sudjelovali su čuveni organista Josip Labor iz Beča, Ternina, te operne pjevačice Marija Prikril, Matilda Lesić, pjevači J. Tercuzzi, Pietro Vespasiani te violončelista profesor Ivan Oertl. Ternina pjevala je crkvenu ariju iz Flotowljeve opere »Stradella«, i uz violončelo »Ave Maria« od Gounoda. U crkvi je bilo preko 2500 osoba.

---

[3]) Vidi: dr. A. Goglia: »Nikola pl. Faller« »Sv. Cecilija« g. 1938. i posebni otisak str. 6.

[4]) Vidi: Benjamin Zeininger: »Hrv. pjev. društvo »Kolo« tečajem 30 godina« 1862—1892. str. 225. (Zagreb tiskara C. Albrecht 1892).

Napokon sudjelovala je Trnina na koncertu hrv. pjev. društva »Kolo« dne 10. V. 1886, te je pjevala Cavatinu Micaele iz Bizetove opere »Carmen«, a sa svojom rođakinjom Eleonorom Kranjčić[5]) dvopjev iz Rubinsteinove opere »Makabejci«.

Godine 1886. pjeva Ternina u Bremenu, gdje je stekla ime pjevačice velikog stila i otkuda se pronio glas o njezinoj velikoj umjetnosti. U to vrijeme pjevala je i Berlinu.

Godine 1887. Ternina opet pohađa Zagreb, te dne 21. V. nastupa kao Amelija u Verdijevoj operi »Krabuljni ples«.

»Obzor« (23. V. 1887. br. 116) donosi o tom gostovanju ovo: »Kazalište je bilo dupkom puno. Osobito je općinstvo odlikovalo pjevačicu, kad se pojavila na pozornici pozdravilo ju je burnim pljeskanjem i klicanjem, a predan joj je prekrasan vijenac. U toj ulozi poznamo Terninu. Samo konstatujemo posvemašnji vanjski uspjeh i oduševljeno odobravanje, kojom ju je naše općinstvo odlikovalo. Žalimo, što se neće ponoviti nastup, i time nam opet pružiti veliki užitak, kakav smo jur imali.«

Godine 1889. odazvala se Ternina pozivu da pjeva u dvorskom kazalištu u Münchenu i koje je onda slovilo kao jedno od prvih svjetskih kazališta. Ovdje bude stalno angažirana a nastupila je dne 12. VI. 1890. s Leonorom u Beethovenovoj operi »Fidelio«. Skoro dobije naslov »Kr. bavarske komorne i dvorske operne pjevačice«, te postade ljubimicom tamošnjih glazbenih krugova za sve vrijeme svoga boravka u Münchenu.

U Münchenu je Ternina mogla razviti svoj muzički i pjevački dar. Tu se ona ispoljila kao jedna od prvih pjevačica Wagnerovih muzičkih drama. Iz Münchena pronijela se je njezina slava čitavim svijetom. Godine 1894. dolazi opet u Zagreb, te sudjeluje na društvenom koncertu Hrv. glazbenog zavoda dne 31. I. i pjeva: Lisinski: Recitativ i ariju Ljubice iz opere »Ljubav i zloba«; Leoncavallo: L' addio; Grieg: Ja te ljubim; Godard: Te souviens tu?; Zajc: Ti si moj i Beethoven: Recitativ i ariju Leonore iz opere »Fidelio«, a dodala je napjev Elisabete iz Wagnerove opere »Tannhäuser«.

Na ovom koncertu iskazala je Ternina svoje štovanje prema začetniku hrvatske opere Vatroslavu Lisinskomu, zatim prvaku tadanjih hrvatskih

---

[5]) Eleonora Kranjčić bila je supruga hrv. književnika i nadzornika zem. kazniona kod kr. hr. slav. dalm. zem. vlade. — Ona je imala krasan alt, te je kao izvršujući član hrv. pjev. društva »Kolo«, često nastupala kao solistica na priredbama toga društva. Tako je na koncertu »Kola« dne 8. II. 1887. pjevala serenadu od Brage; na koncertu dne 30. XI. 1888. romansu iz Thomasove opere »Mignon«; 19.II. 1891. pjevala alt solo u skladbi Hajdricha »Sirota« za alt solo i muški zbor. Na koncertu Hrv. glazb. zavoda od 25. XI. 1887. pjevala je: Dvořak: Ciganski zvuci.

skladatelja Ivanu pl. Zajcu. Najsjajnije točke bile su arije iz Wagnerove opere »Tannhäuser« i iz Beethovenove opere »Fidelio«. Tu je umjetnica imala zgodu, da istakne svu dramatsku snagu svog glasa i da pokaže sve njegove nuance i boje.

Ovaj nastup imao je najveći uspjeh. Od uprave Hrv. glazb. zavoda predan joj je lovor-vijenac, a iz galerije bacala se pjesma hrv. pjesnika Ivana Trnskoga. Ova je priredba bila u korist siromašnih učenica glazbene učione Hrv. glazb. zavoda. (Vidi »Obzor« 1. II. 1894. br. 26). Pjesma otisnuta je u »Obzoru« od 31. I. 1894. br. 25.

Na molbu društva Sv. Vida, odbora za osnutak sljepačkoga zavoda, priređena je u velikoj dvorani Hrv. glazb. zavoda matineja 1. II. 1894, na kojoj je sudjelovala M. Ternina i pjevala: Gounod: Proljeće; Godard: Chanson i Molitvu Elisabete iz opere »Tannhäuser«.

Ocjene domaćih dnevnika natjecale su se, da opišu veliki uspjeh Ternine kod ovih priredaba.

Hrvatski glazbeni zavod visoko je cijenio Terninin u umjetnost i njezin hrvatski patriotizam, te ju je g. 1893. izabrao za društvenu začasnu članicu.[6])

Iz Münchena gostovala je Ternina svake godine u velikim svjetskim kazalištima. God. 1896. pjeva u Metropolitan operi u New-Yorku. A god. 1898. započela je svojim velikim umjetničkim turnejama. No prije toga pohodila je Zagreb.

Hrvatski književnik i intendant hrv. narodnog kazališta dr. Stjepan pl. Miletić bio je osobit štovatelj umjetnice Ternine, te je za njezinih boravaka u Zagrebu često boravio u njezinom društvu. Uskrisivši 1894. hrvatsku operu prva mu je bila želja i nastojanje, da umjetnicu sklone barem na gostovanje na hrvatskoj pozornici i to u novom kazalištu. Ona se rado odazvala tom časnom pozivu, ali dugo je trebalo, dok su se uklonile razne zapreke, koje su bile dijelom u vezi s njezinim namještenjem, a dijelom sa već utanačenim gostovanjima.

Tako je došlo do tog gostovanja tek u proljeću 1898.[7]) Umjetnica nije tom zgodom požalila truda, da nauči iznova hrvatski tekst za partije Aide, Eleonore, Elizabete i Fidelia.

Pjevala je osam puta, pa kod tih priredaba nije sudjelovalo samo zagrebačko kazališno općinstvo, već je i pokrajina pohrlila u Zagreb, da čuje hrvatsku umjetnicu. To gostovanje bilo je pravi umjetnički triumf, kakova u Zagrebu još nijedan umjetnik nije doživio.

---

[6]) Vidi: dr A. Goglia: »Hrvatski glazbeni zavod 1827—1927« str. 60. 73. 76.

[7]) Vidi: Stjepan Miletić: »Hrvatsko glumište« (1894—1899). knjiga II. str. 192. (Zagreb 1904).

Dne 1. III. na večer stigla je Ternina iz Münchena u Zagreb, gdje ju je dočekao velik broj štovatelja i prijatelja. Kazališnu upravu zastupao u odsuću bolesnog intendanta ravnatelj Adam Mandrović, koji Terninu srdačno pozdravi, a starina pjesnik Ivan Trnski pozdravi je također zanosnim riječima, predavši joj u ime prisutnih gospođa kitu cvijeća. Ternina, duboko ganuta, zahvalila se i istaknula, koliko se raduje, da može pjevati u dičnom kazalištu svoje mile domovine. Na to su je njezini štovatelji odpratili u hotel .

U subotu 5. III. prvi je puta nastupila kao Elizabeta, koju je pjevala još i 19. i 21. III.

Dne 5. III. bilo je kazalište dupkom puno. Sav kulturni i umjetnički svijet, sve osobe imena i položaja, svi štovatelji i prijatelji umjetnice napunili su kuću.

Nakon prvog čina, iza stanke, dignuo se zastor. Na pozornici stajalo je 12 mladih djevojaka u bijelini s darovima i vijencima, te isto toliko sveučilištaraca, a zatim zastupnici intendanta i opere. Kad je ravnatelj opere Nikola Faller doveo Terninu ispod ruke na pozornicu, sve je općinstvo klicalo: »Živila Ternina! Dobro nam došla!« Bacalo se cvijeće na pozornicu, a sa galerija padali su listovi s pjesmom, posvećenom umjetnici.

Kad se klicanje sleglo, pristupila je članica opere Micika Freudenreich i predala u ime intendanta lovor-vijenac sa hrvatskom trobojnicom, te u kratkom govoru izrazila je svoju radost, da i ona može sudjelovati kod toga srdačnog dočeka na domaćoj grudi i istaknula, da je svečarica proslavila hrvatsko ime i hrvatsko porijeklo.

Nakon toga je gđica Švarcova iz Nove Gradiške pozdravila umjetnicu u ime hrv. gospođa i gospođica i uručila lovor-vijenac sa hrvatskom vrpcom. Na svakom listu vijenca bilo je upisano zlatom po jedno ime darovateljice. U svemu je bilo 700 imena gospođica iz Zagreba, Varaždina, Sušaka, Karlovca, Siska, Bjelovara, Osijeka, Požege i Nove Gradiške. Zatim je primila više vijenaca od raznih zagreb. kulturnih i umjetničkih krugova.

Ternina se opetovano zahvaljivala i među ostalim rekla: »Rado sam došla u moju hrvatsku domovinu, da joj posvjedočim svoju ljubav i zahvalnost.« Poljubila je trobojnu vrpcu i rekla, da se ponosi time, što je kćerka Hrvatske.

Kad se svršila predstava, nastalo je burno odobravanje i klicanje. Kad se zastor posljednji put spustio, nastavile su se ovacije pred kazalištem, gdje ju je općinstvo dočekalo, mladež ispregla konje ispred kočije i dovezla je u pratnji mnogobrojnog općinstva do hotela. Pjevala se narodna himna, a Ternina pojavila se na balkonu i pjevala s njima. Takve ovacije ponavljale su se svake večeri, kadgod je umjetnica nastupala.

Dne 8. i 13. III. pjevala je Ternina E l e o n o r u u Verdijevom »Trovatoru«. Uspjeh je bio najveći, što se dade pomisliti. Iza drugog čina uručen je umjetnici srebrni lovor-vijenac u ime štovatelja grada Požege.

Dne 11. III. stupila je umjetnica pred općinstvo kao A i d a. »O b z o r« (12. III. 1898.) piše o tom nastupu: »M. Ternina kao u svim partijama tako i u Aidi sve što se tiče pjevanja i prikazivanja zrelo umjetnički prosudi i u najsitnije detaile fino izradi tako, da nam podaje savršenu umjetničku samotvornu kreaciju. Osnovna crta njezine Aide jest kraljevska i junačka ćud, kojom sve oko sebe zasjenjuje. Ona nije bila strastvena već heroična žena, koja u samopregornoj smrti nalazi zadovoljstvo svome ljubavnom čeznuću. Takovo idealizovanje mogla je provesti samo umjetnica tako eminentnih sposobnosti, kako rese našu Terninu.«

Dne 15. III. nastupila je Ternina u ulozi L e o n o r e u Beethovenovoj operi »Fidelio«. To je bila premijera te opere na zagreb. pozornici. O toj predstavi opširno su pisali »N a r o d n e N o v i n e« (16. III. br. 61) i »O b z o r« (16. III. br. 61) te ističu, da je Ternina kreirala kod nas tu ulogu i da je ona zacijelo najbolja Leonora na cijelom svijetu. Ona je upravo na idealan način prikazala ideje autora, tako da smo shvatili to djelo. Ne zna, da li se više divilo pjevačici ili glumici. Njezino shvaćanje i prikazivanje bilo je najjednostavnije i najplemenitije, što se samo može pomisliti. Ljepotu izvedbe povisila je još divna modulacija njezina glasa, te je svaka riječ, bila ona pjevana ili izgovarana, bila jasan odraz istinitog osjećaja i dio velikog akorda, što ga sačinjava cijela uloga Eleonore. Onim časom, kad je stupila na pozornicu, obuzelo je svakoga čuvstvo tuge, užasa i najvećeg straha, te radosti, što ih je izazvala svojim glasom, licem te klasičnom igrom.

Uspjeh je bio velik, a hrv. pjev. društvo »K o l o« predalo joj srebrni lovor-vijenac.

Dne 17. III. bila je repriza te opere u korist m i r o v i n s k e z a k l a d e č l a n o v a h r v. z e m. k a z a l i š t a. Prvak naše drame A n d r i j a F i j a n predao joj je u ime zaklade srebrni lovor-vijenac.

Mnogo se stranaca javljalo, da čuju svoju domorodku. Iz Varaždina, Siska, Karlovca, Samobora, Križevaca, Krapine, Petrinje, Koprivnice, Bjelovara, Požega, Nove Gradiške i t. d. došli su mnogi na predstavu »T a n n h ä u s e r a« dne 19. III.

Čim se Ternina pojavila u II. činu, pozdravljena je burnim pljeskom, a na koncu čina obasuta je cvijećem iz loža i parketa, i klicanjem. Profesor F e r d o M i l e r oslovio ju zanosnim govorom i uručio joj zlatni lovor-vijenac, dar odbora zagreb. gospođa i građanskih odbora. Umjetnici je tom prigodom predano više darova. Tako A l b u m od Varaždinaca sa slikama iz najljepših krajeva Hrvatske; slika kazališta i slika kazališnog zastora u lijepim okvirima.

Oproštajna večer bila je 21. III., a davao se »Tannhäuser«. Ternina pjevala je u korist d r u š t v a z a u r e đ e n j e i p o l j e p š a n j e P l i t v i č k i h j e z e r a. Tečajem cijele večeri priređivane su Ternini burne ovacije, pa se ta večer pretvorila u gotovu narodnu manifestaciju. Predsjednik spomenutog društva prof. dr. J a n e č e k predao joj je p o v e l j u od 10. III. 1898., kojom je iz zahvalnosti za sva vremena slap koji s jezera Milanovca pada u jezero Gavanovac prozvan »S l a p o m M i l k e T e r n i n e«, a ujedno joj je predana slika tog slapa.

U ime sveučilišnih građana predao je D r a g a n D u j m o v i ć srebrni lovor-vijenac u znak zahvalnosti, što se sjetila »Mensae academicae«, a gđica Š v a r c deklamirala je oprosnu pjesmu, koju je ispjevao Ivan Trnski. Ova pjesma priopćena je u »O b z o r u« (22. III. 1898. br. 66).

Okružena bezbrojnim vijencima i cvijećem, umjetnica se do suza ganuta opraštala od svojih dragih Zagrepčana i gostiju iz provincije, dovikujući im: »Najsrdačnija Vam hvala, braćo moja! Bila sam Hrvatica i bit ću do posljednjeg daha. Živila Hrvatska! Do skorog viđenja.« Čim je izašla iz glumišta, nastalo je burno klicanje i povlađivanje. Dočekaše je bakljonoše i pjevači sa sjajnim četveropregom. Razdragano ju je općinstvo pratilo sve do hotela. Tu se je morala još sa balkona oprostiti, a dolje sabrani narod zapjevao je hrvatsku himnu »Lijepa naša domovina«.

Povodom tog gostovanja imenovana je z a č a s n i m č l a n o m h r v. n a r. k a z a l i š t a.

To je bio zadnji kazališni nastup naše umjetnice u Zagrebu, kojega se i danas sjeća starija generacija.

M i l a n G r l o v i ć, književnik i publicista (1852—1915) u listu »N a d a« (1898.) o tim nastupima piše: »Nijedna umjetnica u Zagrebu nikada nije doživjela toga slavlja kao što sada Milka Ternina. Mladež cijele zemlje, djevojke i mladići, pohrlili su k njoj na poklon i pozdravili ju svečano i oduševljeno. Možda se je činilo prebučno, no mladež življe osjeća od zrelijeg doba, a i dobro je tako. No Terninu nije pozdravila samo mladež, već svekoliko obćinstvo obasulo ju cvijećem i vijencima, darovima i uspomenama te se upravo natjecalo u tom, da joj očituje svoje simpatije i svoje udivljenje. Mi smo njezino divno pjevanje slušali kao što slušamo u crkvi riječi svećenika, jer je i ona svećenica u hramu ljepote. Mi smo na pozornici slušali riječi zahvalnosti i vidjeli smo suze koje nas za uvijek s njom spajaju. Poljubila je zlatan vijenac, kojim ju je ovjenčala harna domovina i zagrlila njezinu trobojnicu kličuć: Hvala! Za cijelo biće Milke Ternine sigurno je karakteristično, da je prvi vijenac koji je primila kao divna Elizabeta, položila u najzahvalnoj uspomeni na grob svog velikog dobročinitelja J. Jurkovića.«

O tom gostovanju piše i S. Miletić.[8]) »Da se shvati veliki ovaj entuzijazam, koji je gostovanje Ternine izazvalo u Zagrebu, treba da si — uz radosno uzbudjenje, što ju zovemo kćerkom naše zemlje — predočimo i čitavu njezinu umjetničku pojavu. Da je Ternina svuda, gdje se je pojavila uznijela občinstvo: i u Njemačkoj i u Englezkoj i u Americi nema se samo pripisati njezinim izvanrednim umjetničkim vrlinama, lijepom glasu, savršenoj pjevačkoj školi, izrazitoj interpretaciji, već harmoničko-estetičkom utisku čitave njezine pojave. Vrelo njezine umjetnosti nalazi se u umjetničkoj joj duši i štogod umjetnica daje u času umjetničke kreacije, daje ona iz sebe same. Uz svu raznolikost svojih umjetničkih kreacija, uvjek je to Milka Ternina koja nas zadivljuje. Ona se rastavlja u umjetnički tip, koji nam predočuje, ona je jedno s njime i stoga njezine umjetničke tvorevine nisu tek šarenim prahom posuta krila leptira kao kod drugih virtuoskinja, već iz zemlje izrasli cvijet osebujna osobita mirisa. Ta duboka odanost umjetnosti ta ozbiljnost u stvaraju diže sve njezine pozorišne pojave tako reći u više sfere.

Imade nešto staro-grčko u njezinu načinu umjetničkoga stvaranja. U čistoći njezine umjetnosti je njezina veličina. Njezina klasična, zaokružena otmjena individualnost zadivljuje slušaoca prije još, no što opaža njezino umijeće. I tako nam ona pruža u svojim kreacijama kao sintezu, dvostruki užitak i velike umjetničke pojave i velikoga ljudskog individua.«

---

[8]) Vidi: Stjepan Miletić: »Hrvatsko glumište« (str. 193 i slj.).

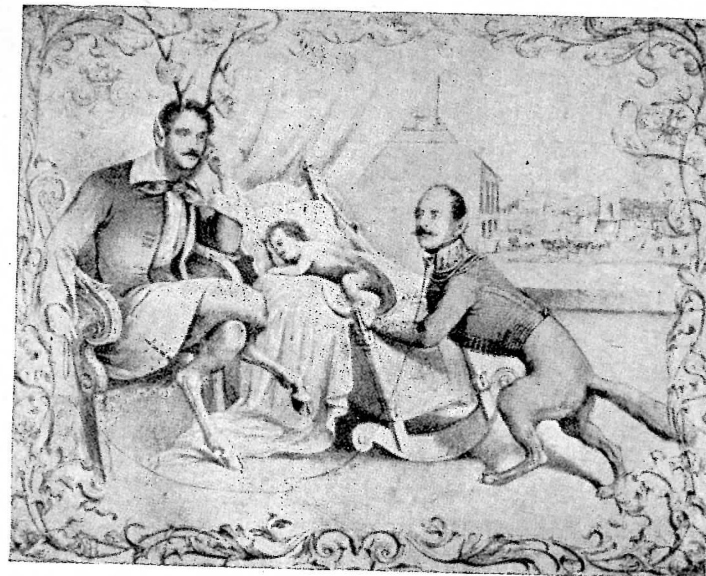
(Nastavit će se).

Ivan Ulčnik: (Svršetak)

IVAN HAVLIČEK

U prošlom broju završili smo životopis Ivana Havličeka time, kako je on izdavao pjesme u knjižici »Iskri«.

U ovom nastavku prikazat ćemo jedan neugodan događaj kojeg je Havliček doživio godine 1846. Te godine litografirana je u Leipzigu jedna karikatura pod naslovom »Magyaron in der Wiege«. Ova karikatura širila

Karikatura »Magyaron in der Wiege«.

se po Hrvatskoj naročito u Zagrebu. Na slici vidimo mađarskog narodnog vođu Ljudevita Košuta kako na lancu drži bivšeg hrvatskog bana Franju grofa Hallera, koji je god. 1843 bio naročito poslan u Hrvatsku da širi mađarstvo. Dalje vidimo da u koljevki leži mali Mađaron, koji će u budućnosti Hrvatsku mađarizirati.

Koliko je poznato litografija »Mađaron in der Wiege« prva je karikatura koja se do tada po Hrvatskoj širila. Karikatura uzrujala je vlastodržce u Budimpešti. Povređeni su naši domaći Mađaroni, koji su se sakupljali u »Kasinu« u bivšoj Amadejevoj palači u Starokazališnoj ulici, (danas Prirodoslovni muzej u Demetrovoj ulici). Svi zahtjevaju da se pronađe onaj, koji je autor ove toliko porugljive karikature. Pada sumnja na Ivana Havličeka, za kojeg se je znalo da je gotovo jedini spreman, da takovu šaljivu dogodovštinu izvede.

O toj karikaturi vode brigu i na najvišem mjestu u Beču. S tog mjesta pozivlju namjesnika banske časti biskupa Haulika, da odmah sve moguće poduzme kako se slika ne bi dalje raspačavala. Začetnika »autora« karikature valja pronaći i strogo kazniti.

Namjesnik banske časti biskup Haulik po primiću naloga s najvišeg mjesta piše gradskom magistratu pismo od 16 listopada 1846. Pismo u prijevodu sa latinskog glasi:

»Presvijetli magistrate!

»Previšnjem mjestu je izvješteno da se litografirana slika pod naslovom »Magyaron in der Wiege« na porugu bivšeg gospodina Bana grofa Hallera izlaže na prodaju po exvojniku Havličeku, koji u Zagrebu boravi. Slika je izrađena u Leipzigu, a izdaje se sa štampanim opisom po Hrvatskoj, naročito u Zagrebu, gdje se prodaje. Meni (Hauliku) je prezidijalinim odpisom od 12 listopada 1846 broj 899-P. P. povjereno da protiv podhvata razširivanja ove slike najstrožije postupam. Slika je povod razdraživanju duhova. Iz tog uzroka je takav čin vrijedan najviše osude, te valja protiv krivca najstrože postupati. Određujem bezodvlačnu sequestraciju slike »Magyaron in der Wiege«. Odmah valja osumnjičenog Havličeka strogo preslušati. Prema ustanovljenoj krivici ima se Havliček najstrože kazniti. Isto tako se mora izdavanje sličnih porugljivih slika uspješno zapriječiti. O svemu što je u tom smjeru učinjeno valja meni odmah izvješće podnijeti«.

»Službeno molim Presvijetli magistrat pod čiju sudbenost rečeni Havliček spada, da prije svega odredi ozbiljnu potragu za slikom. Ako bi se ovakovi primjerci pomenute slike, bilo kod Havličeka, bilo u tamošnjim knjigarnicama, ili ma gdje drugdje pronašli, da se odmah sequestriraju. Ako se nađu kod samog Havličeka tada ga valja bez odvlake povući pod strogu kaznu.«

»Da što savjesnije mogu udovoljiti svetosti službe, koja mi je povjerena sa najvišeg mjesta, to određujem, da se sve učini kako se ovakovi zabranjeni proizvodi štampe i litografije u gradu ne bi širili i dijelili. Nadalje da se šiRitelji odkriju i zaslužno kazne. O uspjehu cijele potrage valja mene izvjestiti.«

»U ostalom izazivljem današnjim danom posredovanje i pozornost visokog Ravnatelstva nauka, kao i Revizorata izdanih knjiga. Ovi će se postarati i sve poduzeti da se ovakova zabranjena književna roba, bilo u Kraljevstvo ili grad ne bi uvozili i razširivali. Molim Presvijetli Magistrat najsilnije, da se u buduće svojom djelatnošću pobrine kako ovakove sablasti u gradu ne bi našle napredka. Ovakovi čini izazivlju na najvišem mjestu opravdanu ljutinu, a našoj Hrvatskoj domovini nisu od koristi već dapače na štetu.« (Gradski arhiv br. 4352-1846)

Povodom odpisa namjesnika banske časti Magistrat protiv Havličeka

odmah određuje istragu, te ju povjerava gradskom biljezniku Ivanu Bedekoviću.

Na 20 listopada 1846 Bedeković pozivlje Havličeka na preslušanje. Iz izvornog preslušnog zapisnika vidi se, da bilježnik Bedeković Havličeka najprije pitao za generalia. Havliček odgovara da mu je 36 godina, vjere je rimokatoličke, za sada je trgovac sa naturalijama, (poljoprivrednim proizvodima).

Nakon danih generalija Bedeković predočuje Havličeku kako se njemu u grijeh upisuje da je stanovitu sliku »Magyaron in der Wiege« dao u Leipzigu litografirati, a zatim ju je dopremio u Zagreb, od kuda je po Hrvatskoj raspačava. Pozivlje ga da se o predočenoj krivici očituje.

Havliček se čudi i pita na koji se način krivica na njega svaljuje? Priznaje da je u Leipzigu bio. Za to putovanje imao je dvorsku propusnicu. Ne priznaje da bi tamo dao spomenutu karikaturu litografirati o čem se konačno mogu preslušati litografi i knjižari u Leipzigu. Havliček naročito ističe kada bi on i poduzeo dopremu slike u Hrvatsku, to bi bilo nemoguće, jer je on na povratku iz Leipziga na granici pomno pretražen, pa bi se takova slika prigodom pretrage kod njega sigurno pronašla. Nakon ove Havličekove izjave preslušanje je zaključeno. (Grad. arhiv broj 4354-1846.)

Odmah nakon Havličekovog preslušavanja Gradsko zastupstvo uzme ovu neugodnu dogodovštinu u raspravu. Sjednica se sastaje istog dana (na 20 listopada 1846). Predsjedao je gradski sudac Josip Stajdaher. Prisutni su: Konzul Ignaz Andrijević, kapetan Josip Lukšić, gradski senatori Alojz Šrabec, Ivan Kamauf, Emerik Karvančić, fiskal Ferdinand Tomeković. Zapisnik je vodio gradski biljezžnik Josip Verbančić. Čim je sjednica započela gradski sudac Štajdaher ističe da se istraga zbog raspačavanja karikature »Magyaron in der Wiege« bez odlaganja ima provesti. To je odredio zamjenik banske časti Preuzvišeni gospodin biskup Đuro pl. Haulik. Ovaj predmet po svojoj naravi ne podnaša odvlake. Zato se ima u stan Ivana Havličeka odmah iz ove sjednice izaslati gospodina gradskog konzula Ignaca Andrijevića i gradskog fiškala Ferdinanda Tomekovića. Ovi gradski izaslanici staviti će Havličeka pod strogo ispitivanje. O svemu što gradski izaslanici kod Havličeka ustanove, imadu gradskom magistratu podnijeti opširno izvješće. Na istoj magistratskoj sjednici stvoren je zaključak da gradski konzul i kapetan imadu poduzeti pretragu u svim ovdašnjim knjižarama. Pretraga se ima protegnuti i na gradski okoliš. Svakako se imadu slike — karikature pronaći i zaplijeniti. Isto tako se najzgodnijim obzirnim načinom ima otkriti autora i raspačatelja slike. Gradski izaslanici imadu mjesnim knjižarama i trgovcima ozbilno utuviti u glavu da je objavljivanje i rasprodaja kao i raširivanje takovih slika pod prijetnjom najtežeg postupka koji čeka autore, pomagače i širitelje, naj-

strože zabranjeno. Gradski izaslanici imadu o uspjehu pretrage po knjižarama i trgovinama izvještaj podnijeti. (Grad. arhiv br. 4353-1846.)

Gradski izaslanici Andrijević i Tomeković nakon što su obavili povjereno izaslanstvo u Havličekovom stanu, vraćaju se na sjednicu. Izvješćuju, da su se iz magistratske sjednice smjesta uputili u Havličekov stan. Međutim su Havličeka sastali na Markovom trgu, te zajedno s njim pošli u njegov stan. Tu su obavili najstrožiju pretragu. Od slike »Magyaron in der Wiege« nisu nijednu pronašli. (Gradski arhiv br. 5522-1846.)

O uspjehu istrage protiv Ivana Havličeka konačno je podnešen izvještaj namjesniku banske časti biskupu Đuri pl. Hauliku. Time je ta nemila Havličekova dogodovština bez posljedica za njega dovršena. (Grad. arhiv br. 5522-1846.)

Nakon neuspjeha sa »Iskrom«, te istrage radi slike »Magyaron in der Wiege«, Havliček je bio novčano dosta oštećen, zato se on neko vrijeme ne ističe. Mora se spomenuti da kako god se je dogodovština radi karikature na račun Magjarona, za Havličeka pred gradskim magistratom dobro svršila, ipak se ne bi moglo ustvrditi da Havliček nije bio autor i nabavljač ove karikature. Svakako je čudno da Havliček baš u ono doba u Leipzig putuje, što je tada bilo skopčano sa velikim troškom i poteškoćama. Havliček je vidio, da nakon nesretnih i krvavih događaja od 29 srpnja 1845, koje je navodno ban Haller izazvao a mađarski vođa Kosuth blagoslovio, bilo bi potrebno da se izda slika koja bi otvoreno izvrgla ruglu Kosutha, Hallera i Josipovićeve Mađarone. Ovakova karikatura naišla bi kod Hrvata Iliraca dobru prođu. Mora se priznati da je Havliček bio vješt čovjek, jer je autorstvo tako brzo i vješto sakrio, a kod svega mu je ipak uspjelo, da sliku u dosta znatnom broju raspača.

U povučenom životu dočekao je Havliček burne ožujske dane 1848. Svaki pravi domorodac zauzimlje svoje mjesto i radi za slobodu domovine Hrvatske. Havliček ne će da bude zadnji, on kao prokušani domorodac i Ilirac stavlja se u službu domovine. Odmah se prijavljuje u novo osnovanu građansku gardu. Kao bivši »kadet« imenovan je satnikom, te preuzimlje zapovjedništvo druge satnije građanske garde. Zamjenikom u satniji dodijeljen mu je Stjepan Tkalčić. U istoj satniji služili su kao poručnici: Stjepan Bošnjaković krojački majstor, u Dugoj ulici sada br. 29. Naum Mallin trgovac u Dugoj ulici. Stražmeštri: Marko Tuškan i Pavao Batanović. Kaprali: Julio Dömeterfy kasniji carinski činovnik i kućevlasnik u Dugoj ulici kod Kamenitih vrati. Franjo König kasniji državni blagajnik i kućevlasnik na Mlinarskoj cesti. Antun Krieger kasniji gradski liječnik i kućevlasnik u Dugoj ulici. Satnijski bubnjar bio je Ferdinand Fogel mlinar kod Sv. Ksavera (danas zgrada kemičke čistione Dragutina Reicha). Kod običnih gardista druge satnije nalazimo ova imena poznatijih zagrebačkih građana: Slavoljub Verbančić, odvjetnik i prvi izdavač »Pozora«, (»Obzor« koji je 1 listopada 1940 proslavio svoju 80-godišnjicu). Josip Hochstädter trgovac i kućevlasnik na Dolcu br. 7, (ta kuća još i sada postoji, te je vlasništvo njegovih nasljednika). Vjekoslav Schenoa, slastičar, (otac gradskog senatora i historijskog romanopisca Augusta Šenoe). Vjekoslav Babukić, Ilirac te prvi profesor hrvatskog jezika na zagrebačkoj akademiji. Florijan Baan gradski blagajnik. Lavoslav Kavić gradski eksekutor. Gjuro Augustin, graditelj a kasnije građevni nadsavjetnik kod zemaljske vlade. Đuro Höppler trgovac kožom i kućevlasnik na Krvavom mostu. Ivan Mišinger bojadisar sukna i kućevlasnik u Novoj Vesi. Vaso Dizdar trgovac i kućevlasnik na Jelačićevom trgu.

Druga satnija građanske garde brojila je ukupno 126 gardista. Satnija je bila naoružana s 8 štuca (kratkih pušaka), 47 piemonteških pušaka, koje su bile zaplijenjene od Piemonteza u talijanskom ratu. 67 gardista bili su bez pušaka. (Iz izvještaja zapovjedništva narodne garde od 7 prosinca 1848 br. 58-89, predloženog Banskom bojnom odsjeku br. 2223-293-1848.)

Havliček je dobro poznat i banu Jelačiću zato ga on postavlja za policajnog povjerenika na području županije zagrebačke sa sjedištem u Zagrebu. »Narodne Novine« od 9 svibnja 1848 donašaju imenovanje novih činovnika županije zagrebačke. Među novo imenovanima nalazi se Ivan Havliček kao sigurnosni povjerenik. Ban Jelačić bio je prisiljen da imenuje nove županijske časnike (činovnike) iz razloga, što su dotadanji županijski časnici bili izabrani iz redova pristaša Mađara. Izabrala ih je zlokobna županijska resturacija 29 srpnja 1845. Tom zgodom su pale Srpanjske Žrtve, koje su hrvatskom Narodu ostale u vječnoj i žalosnoj uspomeni. Jasno je da takovi protunarodni županijski časnici nisu mogli uživati narodno povjerenje. Ti časnici su dapače bunili narod protiv hrvatskog bana Jelačića i njegove vlade. Zato ih ban skida. »Narodne Novine« od 9 svibnja 1848 popraćuju banov energičan čin ovim riječima: »Stoga ban prekinu mahom obori zlokovarsko telo oblasnikah županie ove i naimenova u velikom iz svih stališah sastavljenom veću novi magistrat županije zagrebačke.«

Na 12. svibnja 1848 Havliček zamoli zagrebačko građanstvo. Na sjednici Gradskog zastupstva 13 svibnja 1848 primljen za građana uz oprost od takse. (Grad. arhiv br. 1599-1848).

U knjigi osobnih izdataka bana Jelačića upisano je da je u mjesecu svibnju 1848 isplaćeno Havličeku 20 for. za neki put u Samobor. Vjerojatno da je ban Jelačić Havličeka u Samobor poslao u nekom političkom poslu. Knjiga banovih osobnih izdataka čuva se kod jedne ugledne zagrebačke gornjogradske obitelji.

Odmah iza 20 lipnja 1848 stiže iz Insbruka, kamo se je carski dvor sklonio pred bečkom revolucijom, vijest da je Jelačić lišen banske časti. Službenu vijest o Jelačićevom svrgnuću primio je Havliček kao sigurnosni

povjerenik varmeđije Zagrebačke. Taj glas je u Zagrebu strašno djelovao. Građanstvo se jako uzrujalo, a sva zagrebačka crkvena zvona udarala su u stranu. Iz cijele zagrebačke okolice oružani narod je u grad nagrnuo. Prijetila je otvorena buna. Hitno je sazvan hrvatski Sabor. Havliček kao povjerenik županijskog odbora sigurnosti imao je velike muke da u Zagrebu kao i okolici uzdrži red. To je Havličeku uspjelo, te baš njega ide zasluga da u tim burnim danima nije u Zagrebu došlo do plačkanja i krvavih nemira.

Na 5 srpnja 1848 Havliček se oženi sa Amalijom rođenom Binder, kćerju zagrebačkog trgovca i kućevlasnika iz Duge ulice broj 782, (danas br. 25), Martina Bindera i supruge Regine rođene Ody. Na Vjenčanju su kumovali Kraly Aleksander i Anton Rubido, kasniji savjetnik kod Namjesničkog vieća. Rubido bio je oženjen sa Sidonijom rođenom groficom Erdödy. Kako je poznato Sidonija Rubido bila je odlična hrvatska domorodkinja, ona je svojim krasnim glasom i nastupom omogućila da je 28 ožujka 1846 godine u starom zagrebačkom kazalištu izvedena prva hrvatska opera »Ljubav i Zloba« od Vatroslava Lisinskog.

U skupštini županije zagrebačke na 15 rujna i slijedećih dana 1848 izabran je Havliček za povjerenika za predpregu, koja je služba bila vrlo važna obzirom na buknuli rat između Hrvata i Mađara. Izim toga mu je povjerena čast županijskog kastelana. Ova služba bila je usko vezana sa čašću sigurnosnog povjerenika.

Na 14 listopada 1849 Havliček javlja Upravljajućem Odboru županije zagrebačke, da je od istog Odbora 7. listopada 1849 br. 131 dobio nalog da »vrativši se iz Ugarske odpadnike: Tomu Trstenjaka, Alberta Ivančića, Ivana Štivalića, Stjepana Žubrinića, Ivana Čulekovića i Antuna Klinčića, natrag kanižkom bojnom sudištu u osobi majora Kulmera predade.« Havliček nalog odmah izvršuje. Predlaže potvrdu majora Kulmera, koji mu u Kaniži 10 listopada 1849 u ime »K. K. Militar National Comande« potvrđuje preuzeće pomenutih odpadnika.

Havliček upravljajućem Odboru predlaže račun »učinjenih troškovah tako predprežnih kao i drugih prigodom odpravljanja vrativših se šest Magjaronah natrag u Kanižu«. Ukupni trošak iznašao je 112 for 36 novč. Zanimivo je razvrstavanje troška, obzirom na tadanje cijene: Predprega sa četiri konja iz Zagreba u Kanižu kroz 10 postaja stajala je 53 for. 20 novč. Predprega sa četiri konja iz Kaniže u Zagreb 26 for. 40 novč. Za četiri pandura dnevnica po 40 novč. za pet dana 13 for. 20 novč. Za šest pandura dnevnica po 40 novč. za pet dana 13. for. 20 novč. Za šest »vuznikov« dnevno po 30 novč. za četiri dana 12 for. U Sv. Ivanu Zelini kvartir za »vuznike« i slama za pandure 3 for. 28 novč. U Kaniži kvartir za »vuznike« i slama za pandure 3 for. 48 novč. (Arhiv županije zagrebačke, VIII. prilog na br. 131-1849).

Na 17 prosinca 1849 Havliček podnaša upravljajućem odboru županije zagrebačke molbu za izdanje svjedodžbe o vršenju službe sigurnosnog povjerenika, te povjerenika za predpregu. U molbi navađa da ovu službu vrši već od 9 svibnja 1848, te je pribavio 82.000 predprega, (gotovo malo prevelik broj). Istiće da je mnogo vagana državnog žita i ostalih »erarialnih dobarah« kroz ratno vrijeme primio i odmah dalje na određena mjesta odpremio. Isto tako je imao najveću brigu za vojničke transporte. Kao povjerenik sigurnosti — navađa Havliček, pohvatao je mnogo lupeža i razbojnika, često uz pogibelj vlastitog života.

Havličekova molba za izdanje svjedodžbe raspravljena je po Upravljajućem odboru županije zagrebačke na 17. prosinca 1849. Pod br. 60 izdano mu je otvoreno pismo, u kojem se Havličekovi molbeni navodi potvrđuju. U otvorenom pismu se načito istiće ovo:

»Pošto pako pravedna zaktievajućia dozvoljenja uzkratiti se nemože, a isti molitelj, od doba zadobljene službe osobito prilikom onom, kada je hrvatska vojska u Ugarsku polazila, kod spremanja vojske, kao i za nju potriebite hrane i džebane najveću revnost i dielateljnost razvio, zadobljene odavle glede hvatanja lupežah i ajdukah naloge točno izveršiti, i u svemu svojoj dužnosti zadovoljiti nastojao, napokon ćudoredno živeći svojim predpostavljenim dužnu poslušnost i počitanje iskazivao, te tako se obćega zadovoljstva vriednim i zaslužnim učinio jeste.«

Izim što je Havliček dobio tako odličnu pohvalu od upravljajućeg odbora županije zagrebačke pohvalio je njegov rad podmaršal grof Coronini, naročito za usluge što ih je Havliček za vrijeme rata vojsci učinio. Zato ga ban Jelačić predloži Kralju na izvanredno odlikovanje.

»Narodna Novine« od 5 svibnja 1851 javljaju da je županijski redarstveni povjerenik Janko Havliček uhvatio nekoga tokarskog djetića, koji je u Temišvaru porobio štedionicu i odnio više tisuća forinti. O toj provali Havliček u već spomenutoj molbi na kralja opisuje, da jedva što je bio tri tjedna redarstveni povjerenik, prema primljenom osobnom opisu uhvatio je provalnika temišvarske banke Pavla Bugarskia. Kod njega je pronašao 35.000 forinti. Provalnika sa novcem predao je sudu. Za ovaj čin Havliček je od austrijskog ministarstva unutarnjih posala, riješenjem od 13. svibnja 1851, dobio naročitu pohvalu.

Izim što je uhvatio Bugarskia, već je na početku svog službovanja pohvatao 26 opasnih razbojnika. Radi toga ga pohvali ban Jelačić.

Zanimiv je Havličekov izvještaj od 3 srpnja 1850, upravljen na upravljajući odbor Županije Zagrebačke. Kao povjerenik javne sigurnosti javlja da se je lanac na bunaru u županijskoj kući tako pokvario da se pomoću njega ne može voda dizati. Usljed toga uznici zatvoreni kod županijskog suda neimadu vode. U gradu vodu ne mogu dobiti. Vlastelici kuća po gornjem gradu gdje se nalaze bunari, ne dadu vode bez plaće. Havliček

javlja, da je takovo stanje neodrživo, jer se uznici otvoreno bune. Moli da se pokvareni lanac dade popraviti. Upravljajući odbor dozvoljava popravak bunarskog lanca. (Arkiv županije zagrebačke br. 1718-1850.)

»Narodne Novine« od 2 rujna 1851 priopćuju, da je Ministar unutarnjih posala Janka Havličeka imenovao gradskim kapetanom u Osijeku. Na to mjesto došao je po preporuci bana Jelačića. U tom svojstvu nije dugo službovao. Na 1 rujna 1852 bio je sa tog mjesta iznenada dignut i sa počekninom od 600 forinti godišnjih na raspoložbu stavljen. Radi tog iznenadnog dignuća Havliček podnaša na Kralja molbu, u kojoj istiće da se ne smatra krivim. Smjesta je pošao u Beč da se kod vrhovnog ravnatelja austrijskih policija podmaršala Kempena opravda. Havliček moli neka se protiv njega poduzme stroga istraga. On predmjeva da protiv njega vjerojatno postoji kakova lažna prijava. U molbi Havliček opisuje kako je u Osijeku službu vršio na opće zadovoljstvo, što mu je tamošnje stanovništvo općenito priznalo. Ovi navodi su istiniti što se vidi iz adrese koju je ugledno osiječko građanstvo podnijelo banu Jelačiću, kad su doćuli da je Havliček dignut sa svog mjesta. Havliček je uvjeren da bi se povedena istraga svršila u njegovu korist. Konačno će se pokazati da u Osijeku imade neprijatelja, koji su protiv njega, jer je uvijek pravo i uredno službu vršio. Havliček u molbi dodaje da je tim nepravednim dignućem sa mjesta osiječkog policajnog povjerenika njegova obitelj bačena u najveću bijedu. Izim toga povređena je njegova čast.

Havličekova molba na Kralja pisana je njemački. Na predležećem prepisu nije označen dan, kada je molba napisana. Vjerojatno da je to bilo odmah po dignuću sa službe policajnog povjerenika u Osijeku.

Havličekova predstavka na Kralja vjerojatno nije za njega povoljno riješena, jer se on u Osijek na mjesto više ne vraća, a niti je koje drugo mjesto dobio. Vjerojatno da je Havličekovo dignuće uslijedilo bez znanja Bana Jelačića, koji je bio uvijek na njegovoj strani. Ban nije mogao ništa učiniti, da se Havličeku dade pravedna zadovoljština. Jelačić je prijateljske veze sa Havličekom i dalje pridržao. Ovo se vidi iz preporučnog pisma koje ban izdaje Havličeku na vrhovnog zapovjednika ruske vojske Mihajla kneza Gortschakova[13]) u Bukureštu. Pismo je pisano francuskim

[13]) Mihael knez Gortschakow-Dimitrijević potječe iz stare ruske obitelji. Rodio se 1795 u Varšavi. Godine 1807 stupa u vojsku. Sudjelovao je u ratovima protiv francuskog cara Napoleona I. 1812—1814. Godine 1828—1829 sudjeluje u ratu protiv Turaka. 1831 bori se protiv pobunjenih Poljaka, tom zgodom sudjeluje kod zauzeća Varšave. 1848 postaje generalnim guvernerom u Varšavi. 1849 učestvuje u vojni protiv pobunjenih Mađara. U toj vojsci bio je zamjenik vojnog zapovjednika generala Paskijevića. Vjerojatno da se Jelačić u mađarskoj vojni upoznao s Gortschakowom.

Za vrijeme Krimskog rata 1853 bio je Gortschakow zapovjednik okupacione vojske u Vlaškoj (današnjoj Rumunjskoj). U tom svojstvu imao je sjedište u Bukureštu. Godine

jezikom vlastoručno po banu Jelačiću, a potječe iz Zagreba od 5 studenoga 1853. U prevodu glasi:

»Gospodine! Ako se usuđujem dodijavati Vašoj Visosti ovim mojim redcima, dozvolite da se pozovem na blagonaklonost Vaše Visosti koja će mi nadam se oprostiti molbu, upravljam na Vas, preporučujući Vam austrijskog podanika Ivana Havličeka, (u pismu stoji Ivan Hablitschek). Ovaj putuje po trgovačkom poslu. Preporučam ga Vašoj visokoj i moćnoj zaštiti za slučaj da bi ovaj pošten čovjek bio primukan da je zatraži.

Izvolite gospodine primiti izraz mog najsmjernijeg poštivanja kao i najiskrenijih želja za slavan uspjeh Vaših pobjedonosnih oružanih snaga. Vaše Visosti najponizniji sluga. Bar. Jelačić fzm. Ban de Croatie«

Iz tog preporučenog pisma vidi se da se je Havliček u ono doba bavio nekim trgovačkim poslovima radi kojih je želio putovati u Rumunjsku.

Ostavši Havliček bez službe, vratio se sa obitelju u Zagreb. Tu ne ostane dugo već u Podsusedu uzme u zakup mali posjed, na kojem se bavio gospodarstvom. Izim zakupljenog posjeda u Podsusedu Havliček je već prije imao vlastiti posjed u Zagrebu na Mlinarskoj cesti. Ugovorom od 16. siječnja 1849 kupili su Janko i Amalija Havliček od zagrebačkog biskupa Josipa Schrotta posjed »Schönbach« za 4500 forinti u cvancigama, (3 cvancige za 1 forint). Ovaj kup je odobren na sjednici Gradskog zastupstva 19 siječnja 1840 (Gradski arhiv br. 111-1849.)

Havliček se na svom posjedu na Mlinarskoj cesti marljivo bavio gospodarstvom te je sijeno i slamu prodavao. U knjigi računa dvorskog gospodarstva bana Jelačića upisao je banov ekonom i pobočnik kapetan Albert Kottas, da je Havliček tečajem godine 1849, i 1850 banu prodao sijena i slame, te zato primio ukupno 168 for. i 44 novč.

Kupljeni »Schönbach« sastojao se iz vinograda, kuće, gospodarskih zgrada i cvijetnjaka. Površina posjeda iznašala je nešto preko 8 jutara. Stari kućni broj bio je 218.

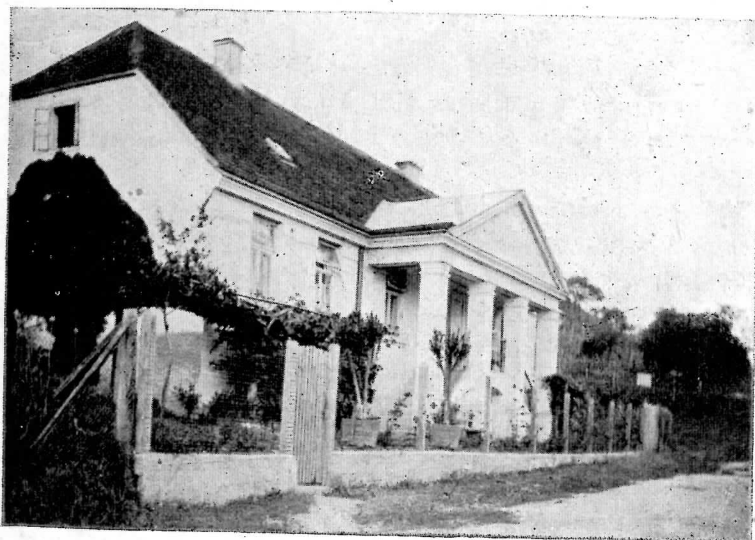
Nekadašnji Havličekov posjed bio je dio »Schönbacha« kako su jednim imenom nazivali sve tadanje posjede na Mlinskoj cesti. Hrvatski se je taj kraj zvao »Lepa Ves«. Havličekov posjed postaje u kasnije doba pokušalište Gospodarskog društva. Poslije prevrata a nakon likvidacije Gospodarskog društva zemljište pokušališta, koje se je u glavnom sastojalo iz vinograda i voćnjaka rasparcelirano je i rasprodano. Kroz parcelirano zemljište

1855 preuzeo je Gortschakow vrhovno zapovjedništvo ruske vojske na Krimu, gdje je uspješno branio Sebastopol.

Nakon Krimskog rata 1856 naslijedio je Gortschakow generala Paskijevića u položaju guvernera kraljevine Poljske, gdje je sa poljskim stanovništvom postupao vrlo obzirno.

U svojstvu poljskog guvernera zateče ga u Varšavi smrt 30 svibnja 1861. Po vlastitoj želji Gortschakow je sahranjen u Sebastolu na Krimu. (Iz »Wiener Zeitunga« god. 1861.)

izgrađena je nova ulica nazvana Malinovom. Novi vlasnici parcela izgradili su oko 20 lijepih vila, koje okružuju krasni cvjetnjaci. U sredini tih vila stoji stara prizemna kuća, koju je vjerojatno izgradilo, (ili ju bar obnovilo), Gospodarsko društvo, za stan upravitelja pokušališta. Kuća je građena u tadanjem bidermajerskom slogu, a na pročelju urešena je alegorijskim reljefima, koji prikazuju gospodarske proizvode. Danas je ta stara kuća, (Malinova ulica 9), vlasništvo profesora Franje Andressa, koji nam je najpripravnije na uporabu ustupio njenu fotografiju.

Stara kuća Gospodarskog društva u Malinovoj ulici 9, sada vlasništvo profesora Franje Andresa

Naše čitatelje upoznat ćemo sa prošlošću bivšeg pokušališta Gospodarskog društva naročito tko su sve bili vlasnici tog posjeda.

Matija Puntler kraljevski zemaljski protokolista sa ženom Barbarom rođenom Turopolecz ugovorom od 10. kolovoza 1816 prodaju Josipu Stajdaheru vinograd za 2000 for. srebra. Ovaj kup uzet je na znanje na sjednici Gradskog zastupstva 10. kolovoza 1816. (Knjiga fasija strana 515 i 517—1816.) Stajdaher kupljeni posjed povečava na 30. rujna 1831, kada na javnoj dražbi kupuje vinograd sa kućicom, do tada vlasništvo Nikole i Franciske Špišić. Kupovnina je iznašala 640 for. Ovaj kup je Gradsko zastupstvo uzelo na znanje na sjednici 21. listopada 1831. (Grad. arhiv br. 3479—1831.) U vrijeme kupa bio je Štajdaher gradski sudac i prisjednik sudova u više županija. Štajdaher je oba kupljena posjeda ujedinio.

Ugovorom od 29. veljače 1848. prodaje udova Ana Štajdaher sa sinom Hinkom posjed »Schönbach«, zagrebačkom biskupu Josipu Schrottu za

7000 for. Kupoprodajni ugovor uzet je po Gradskom zastupstvu na znanje 29. veljače 1848. (Knjiga gradskih fasija strana 22—24 iz 1848.) Granice kupljenog posjeda bile su ove: Sa istoka cesta. Sa juga nogostup do Jurjevske ulice. Danas su na tom nogostupu izgrađene Becićeve stube. Isto tako je sa juga graničio šljivik Krištofora Stankovića. Sa zapada vodeća vozna cesta Jurjeska. Sa sjevera nekretnine trgovca Jakoba Veszella.

Biskup Schrott nije dugo kupljeni posjed uživao. Ugovorom od 16. siječnja 1849. prodaje »Schönbach« Janku i Amaliji Havliček za 4500 for. u srebru. Ovaj kup uzet je na znanje na sjednici gradskog zastupstva 19. siječnja 1849. (Grad. arhiv br 111—1849)

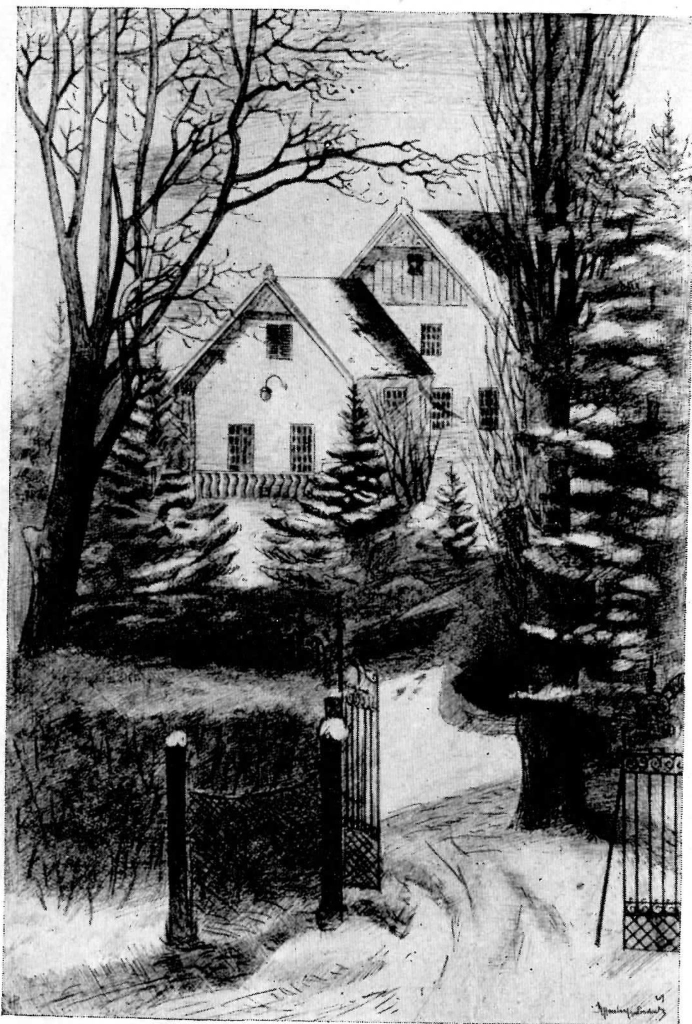
Na sjednici Gradskog zastupstva 23. siječnja 1849. izvješćuju gradski kapetan Vjekoslav Šrabec i gradski vijećnik Lavoslav Kavić, da su Janka i Amaliju Havliček dana 21. siječnja uveli u posjed kupljenog »Schönbacha«. Prigodom uvedenja bili su prisutni kao susjedi i svjedoci ovi građani: Jakov Vesel, Ferko Fogel, Pavao Lah i Ivan Supić. Pošto od svjedoka i susjeda nije nitko prigovorio, to je uvedenje u posjed postalo pravomoćno. (Grad arhiv br. 137—1849).

U isto vrijeme kada su supruzi Havliček od biskupa Schrotta kupili posjed »Schönbach« radilo se u odboru Gospodarskog društva da se nabavi toliko potrebno pokušalište. »Gospodarske novine« od 17 prosinca 1853 broj 41, donašaju izvještaj glavne skupštine držane 15 prosinca 1853. U izvještaju se ističe da je tadanji predsjednik Nikola Faller naročito nastojao da Gospodarsko društvo dobije toliko potrebno pokušalište. Godine 1852 kupilo je Gospodarsko društvo posjed Adalberta Štiglića nadporučnika kod 22 pješačke pukovnije. Posjed je ležao u Tuškancu a bio je nazivan imenom »Vila«. Kupovina je ustanovljena sa 8000 for. Odmah se isplatilo 3000 for, a ostalo se plaćalo u obrocima. Štiglić je posjed u Tuškancu kupio ugovorom od 1850 od Stjepana Rimaya ljekarnika u Novoj Gradiški za 8500 for. Na posjedu je već tada postojala stambena zgrada, koja i danas još stoji, sa gospodarskim zgradama. Kod tog kupa zastupao je Rimaya Bazil Živanović trgovac u Zagrebu. Ugovor je odobren na sjednici Gradskog zastupstva 12 srpnja 1850.

Kada je Gospodarsko društvo kupilo »Vilu« prva dužnost mu je bila da se riješi vojnika, koji su u zgradama bili nastanjeni. U tu svrhu društvo se obraća na zagrebačkog vrhovnog župana sa molbom, da se vojnici odsele. Vrhovni župan pl. Bunjevac riješenjem od 28 rujna 1852 broj 6272 nalaže Graskom poglavarstvu da molbi Gospodarskog društva odmah zadovolji. U buduće da se vojnike u »Vili« ne nastanjuje, jer će posjed služiti u javno korisne svrhe. (Grad urudž. zapisnik broj 2763—1852).

Na već spomenutoj glavnoj skupštini Gospodarskog društva od 15 prosinca 1853 izvješteno je, da se posjed 1853 godine nije obradio radi pomanjkanja novca.

Odbor Gospodarskog društva doskora je uvidio da pokušalište u Tuškancu ne odgovara svrsi za koju je bilo kupljeno. Na odborskoj sjednici 15 listopada 1855 raspravljalo se dali bi se pokušalište u Tuškancu pridržalo ili ne. Ustanovljeno je, da je najveća vrijednost pokušališta u

Prvo pokušalište Gospodarskog društva u Tuškancu na Sofijinom putu. Kasnije vlasništvo obitelji Krašić

zgradama, koje društvu većinom nisu potrebna. Zatim pokušalište općinstvu nije pristupačno, suviše je bregovito. U velikoj je sjeni od šume Daubachijeve. (Danas je to onaj dio parka u Tuškancu, gdje je bio Domjanićev spomenik). Izabran je odbor pod vodstvom zagrebačkog vrhovnog župana Josipa Bunjevca, a uz pomoć stručnjaka vrtljara Antuna Trummera, (koji je u Zagreb došao u svibnju 1855), je imao pregledati ponuđena zemljišta, te jedno izabrati za društveno pokušalište. Povjerenstvo se sastalo 15 listopada 1855 na dobru Ivana i Amalije Havliček u Liepoj Vesi. Ustanovljeno je da postoji zidana kuća s 4 sobe te nusprostorijama, zatim staje, suše, staklenik za povrće, te 6 jutara na brijegu. Povjerenstvo se u većini izjavilo da je Havličekovo zemljište zgodno za pokušalište. Izim Havličeka ponuđeni su Gospodarskom društvu još nekoji posjedi. Tako Sorgov u Dolj. Ilici, (između Ilice, Gundulićeve i Varšavske ulice). Lozertov u Dolj. Ilici, (danas cijela Mošinskijeva ulica sa dvima kućama u Radničkom dolu br. 552 i 564, danas br. 9 i 13). Konačno Denkov u Vlaškoj ulici br. 55, (danas br. 89) koji se je sterao sve do Vočarske ceste.

Povjerenstvo je ustanovilo da Sorgovo zemljište ne može doći u obzir, jer je sama ravnica, Lozertovo je opet sam brijeg, a Denkov posjed radi vrijedne kuće bio bi preskup. Odlučeno je kupiti Havličekov posjed, što je učinjeno ugovorom od 16 listopada 1855. Kupovnina je ustanovljena sa 10.000 for.

»Gospodarski list« od 27 listopada 1855 popraćuje kup Havličekovog posjeda ovim redcima: »Što se položaja novog pokušališta tiče to je znano svakomu da je ono na putu proti sv. Ksaveru i Šestinama. Taj put je uvijek pun naših Zagrepčana, koji tuda najrajše izlete prave. Tu teče živi potok Medvešćak, uz kojega su mlini, koji nam uvijek melju. Uz put je sve puno mirisavih voćnjaka i lijepih vinograda. Sve te ljepote vabe mnoštvo žitelja zagrebačkih na šetnje«.

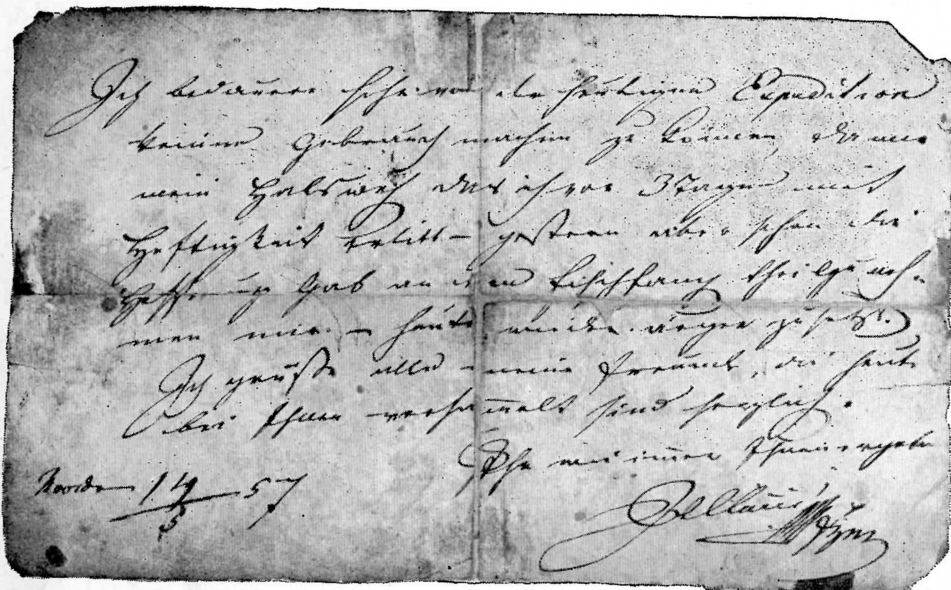
U mjesecu listopadu 1855 poduzeto je preselenje pokušališta iz Tuškanca u Liepu Ves. Na sjednici 31 listopada zavodski nadvrtljar Trumer izvješćuje da su na pokušalištu u Liepoj Vesi puti naređeni, vrt je izoran, grabe za vinograd iskopane i voćke zasađene. »Narodne Novine« od 13 kolovoza 1853 javljaju da se na pokušalištu Gospodarskog društva u Lepoj Vesi prodaje grožđe i drugo voće.

Na odborskoj sjednici 5 rujna 1855 odobren je ugovor koji je sklopljen sa zagrebačkim trgovcem Mijom Krešićem u pogledu prodaje prijašnjeg pokušališta u Tuškancu. Kod prodaje su društvo zastupali odbornici Ljudevit Vukotinović, Pogorelec i Čačković.

Posjed u Tuškancu prešao je u ruke obitelji Krešić gdje je dugi niz godina ostao. Gospođa Paulina Krešić supruga Vladimira Krešića sina Mije, poklonila je gd. 1929 taj posjed općini grada Zagreba u dobrotvorne svrhe, uz pridržanje užitka posjeda za vrijeme njenog života. Gradsko zastupstvo u sjednici 23 svibnja 1929 uzelo je na znanje darovnicu gdje Pauline Krešić.

*

Vraćamo se na životopis Ivana Havlićeka. Već smo prije spomenuli da je u Podsusedu uzeo u zakup jedan manji posjed, gdje se bavio gospodarstvom i drugim poslovima. Dok je bio u Podsusedu, često ga je posjećivao ban Jelačić, koji je u obližnjoj Savi volio loviti ribe. U obiteljskom arhivu obitelji Havliček čuva se pismo bana Jelačića od 14 svbnja 1857, pisano na njemačkom jeziku u kojemu ban žali da ne može na 14 svibnja

Pismo **bana Jelačića** u kojem odkazuje ribolov na 14. svibnja 1857.

doći na ribolov, jer ga već tri dana vrat boli. Ban je jučer, (12 svibnja), mislio da će moći ribolovu prisustvovati, ali ne može jer mu je danas nešto gore. Ban pozdravlja prijatelje, koji će se kod Havlićeka na ribolovu sakupiti. U njemačkom jeziku pismo doslovno glasi:

»Ich bedauere sehr von der heutigen Expedicion keinen Gebrauch machen zu könenn, da mir mein Halsweh das ich vor 3 Tage mit Heftigkeit erlit gestern aber schon die Hoffnung gab an der Fischfang theilgenohmen mir — heute wieder ärger zusezt.«

»Ich grüsse alle meine Freunde die heute bei Ihnen versammelt sind herzlich.«

»Ich wie immer Ihnen ergeben.

Novidvori 14/V. 1857. Jellačić Fzm.«

Iz ovog banovog pisma vidi se, da je ban Havlićeka volio, te ga rado posjećivao.

Spomenuli smo da se je Havliček sa svačim bavio, kako bi mogao uzdržavati svoju obitelj. Među ostalim poduzeo je vožnju državne pošte. Iz urudžbenog zapisnika zagrebačkog gradskog poglavarstva broj 2134 i 3751—1859 vidi se da je Havliček ugovorom od 28 rujna 1857 uzeo u zakup vožnju pošte sa 10 »Vorspannsfuhrmana« i to za rajon političkih općina Sesvete, Dugoselo, Jakovlje, Orle, Oborovo i Veliku Goricu.

Na 1 listopada 1859 dražbuje Janko Havliček zakup gradske daće na vino za godinu 1860. Za vinsku daću nudi odkupninu u iznosu od 32.000 for. Za daću na meso nudi odkupninu od 30.299 for. Međutim ove zakupe nije dostao jer su drugi dražbovatelji više ponudili. (Grad. arhiv br. 4952—1859.)

Nakon što je Janko Havliček sve moguće pokušao da si stvori pristojan opstanak, približuju se njemu bolji dani, kada će dobiti zadovoljštinu za učinjenu nepravdu koja mu je učinjena 1852, kada je bez ikakovog razloga sa mjesta policajnog kapetana u Osijeku na razpoložbu stavljen.

Zloglasni desetgodišnji Bachov apsolutizam pada, nastupaju slobodniji dani u kojima uslijedi izbor novog zagrebačkog gradskog zastupstva. Izbori se obavljaju u mjesecu ožujku 1861. Na 4 ožujka 1861 bude Havliček u II kotaru drugog izborništva izabran za gradskog zastupnika. Na sjednici novog gradskog zastupstva 11 ožujka izabran je Havliček za gradskog kapetana. S tom čašću preuzima upravu Gradskog redarstva, koju službu je do smrti vršio. Kao gradski kapetan dobiva godišnju plaću od 1200 for. i 200 for. doplatka.

Na sjednici Gradskog zastupstva 14 ožujka 1861 izabran je Havliček za gradskog izaslanika u skupštini Županije zagrebačke. Istodobno je za drugog gradskog izaslanika izabran gradski vijećnik Nikola Urica. U dekretu kojim se Havliček i Urica pozivlje da vrše dužnost Gradskog zastupnika kod županijskih sjednica, na koncu je naročito istaknuto: »očekivajući od Vas, da će te interese ovog grada na županijskih skupštinah muževno i viešto zastupati i braniti.« (Grad. arhiv br. 986—1861.)

U vrijeme kada se je Havliček morao boriti za svakidašnji opstanak preuzeo je čišćenje gradskih ulica i odvoz blata. Kada je postao gradski kapetan, nije dalje mogao da bude gradski poduzetnik. Iz gradskog urudžbenog zapisnika broj 5115—1861 vidi se da je Havličeku početkom listopada obustavljena zaslužbina za čišćenje grada, te doznačena novom poduzetniku Mihajlu Moraniću. (Odnosni izvorni spis je uništen.)

Novo gradsko zastupstvo uzelo si je za zadaću da uredi pitanje zagrebačkog groblja. Tadanja groblja bila su prepuna i preblizu grada porazmještena. Ovaj predmet potaknuo je zagrebački nadbiskup Kardinal Haulik pismom od 13 prosinca 1861 br. 2546. U tom pismu nadbiskup ističe, da je »Svječenstvo stolnoga kaptola u pastirskom svom jesenskom

sastanku (1861), viećajuć o raznih u svoj duhovni dielokrug zasijecajućih predmetih, povelo je među ostalim rieč o gradskih grobljih, te bi tom prigodom napomienjeno koli neugodno dieluje na moralnu ćud ovogradskih stanovnikah što se siromašniji ljudi neimavši odkuda platit pristojbu za grobnicu kod sv. Roka, ili sv. Gjurgja, na tako zvanom »bogečkom groblju« pokapaju, te tako nekim načinom i posle smèrti koja u ostalom sve izjednačuje, siromah se dieli od bogatara«.[14])

Nadbiskup predlaže da se ustroji novo središnje groblje, jer su sadanja već prepuna. Tom prilikom bi se »bogečko« groblje ukinulo. Ovo groblje je i onako sasvim zanemareno. (Grad. arhiv br. 6801-1861.)

Na sjednici Gradskog zastupstva 8 siječnja 1862 § 5, stvoren je zaključak da se dopis nadbiskupa u pogledu uređenja novog groblja ustupi gradskom satniku Janku Havličeku, kao predsjedniku odbora za ustrojenje novoga općega groblja.

Havliček je zauzeto radio da Zagreb već tada dobije novo opće groblje. Gradsko zastupstvo na prijedlog grobnog odbora na sjednici 26 svibnja 1862 zaključi da se urede tri groblja po gradskim županijama te da se bogečko ukine. Međutim radi pomanjkanja novčanih sredstava proširena su tada opstojeća groblja, a pitanje središnjeg groblja je odgođeno. Ovo je tekar 1876 godine u život privedeno.

Pod konac svog života imao je Janko Havliček uredovati kao gradski kapetan u jednoj dogodovštini koja je bila odraz tadanjih političkih prilika. Događaj zbio se na sam pokladni utorak 17 veljače 1863. Tom prigodom je ruglu izvrgnut austrijski centralistički sistem, koji je imao

---

[14]) Do godine 1861 pokapali su uboge na »bogečkom« groblju. Oni ubogi, koji nisu ostavili novac za lijes pokopani su bez lijesa. Protiv tog postupka čuli su se u javnosti češći prigovori. »Katoličko društvo Sv. Josipa Arimatejskog« sabiralo je milodare dobrih ljudi i nabavljalo lijesove za uboge, koji su od tada dobili obične lijesove crno oličene. Milodare je sabirao društveni predsjednik i svećenik Josip Lehpamer. Od početka godine 1861 pa do 1 srpnja 1864, »Katoličko društvo« nabavilo je 324 lijesa za uboge, za koje je izdalo svotu od 911 for. 18 novč. (Prema vijesti »Narodnih novina« od 14 srpnja 1864.)

Na bivšem bogečkom groblju, koje se je nalazilo na Vinogradskoj cesti, sagrađena je 1893 bolnica Milosrdnih sestara. Sastojala se tada iz šest bolničkih paviljona.

Josip Lehpamer, bio je od 1859 do 1863 duhovnik u samostanu Milosrdnih sestara u Zagrebu. U tom svojstvu se isticao kao dobročinitelj zagrebačke sirotinje. Istovremeno je obavljao njemačke propovjedi u crkvi Sv. Katarine. Nadbiskup Mihalović uze Lehpamera za svog tajnika, koji mu je bio gotovo desna ruka. Od god. 1872—1884 Lehpamer je u kotaru Gjurgjevačkom biran za narodnog zastupnika na hrvatskom Saboru. Mihalović ga uzvisi na čast kanonika čazmanskog. Kada se je radilo da Lehpamer postane kanonik zagrebački, dođe u politički sukob sa nadbiskupom Mihalovićem. Radi toga kod nadbiskupa pade u nemilost. Lehpamer se preseli u Varaždin u sijelo kaptola čazmanskog. Nastani se u samostanu Kapucina, gdje 1 ožujka 1911 umre. Braća Kapucini sahranili su Lehpamera u svojoj grobnici. (»Katolički List« br. 10 1911.)

svrhu da se iz Beča vlada nad svima austrijskim narodima. Mi ćemo taj pokladno-politički događaj najprije priopćiti onako kako ga je prikazao kasniji gradski kapetan Nikola Urica u knjižici izdanoj pod naslovom: »Kako je postala »unija« između Hrvatske i Ugarske«.

U toj knjižici Urica opisuje kako su pristaše »Narodno liberalne stranke« na pokladni utorak godine 1862 odlučili prirediti »krabuljni Korso«. Strankin predstavnik zagrebački odvjetnik Eduard Vrbančić zamolio je od gradskog kapetana Havličeka dozvolu za »korso« koju mu Havliček podijeli. Dozvola bila je uvjetovana da se prigodom korsa ne će dogoditi nikakova sablazan. Strankin predstavnik Vrbančić morao je jamčiti za poredak. Nikola Urica dalje opisuje kako se povorka sastala na Fašnik poslije podne na Streljani u Tuškancu, od kuda je krenula preko Ilice na Jelačićev trg. Na čelu povorke jašio je na konju »glasnik« u osobi Abela Lukšića, financijalnog činovnika, rodom Karlovčana. Za glasnikom su slijedile otvorene kočije. U jednoj kočiji vozio se odvjetnik Vrbančić sa svojim društvom. U Vrbančićevoj kočiji nalazio se raspop Josip Miškatović, (kasniji zemaljski arhivar). Kad je povorka stigla na Jelačićev trg zaustavi je »glasnik« Lukšić pred kućom trgovca Kollera. (Na tom mjestu danas stoji palača osiguravajućeg društva »Sava«.) Pred kućom nalazio se stup sa javnom svetiljkom. Lukšić objesi na stup ljudsku figuru u fraku i cilindru. Figura je predstavljala tadanjeg urednika »Agramer Zeitunga« Franju Stauduara.[15]) Figura je bila tako vješto izrađena, da je sasma Stauduaru sličila. Taj sabljažnivi čin je uz smijeh množine općinstva promatrao i sam redarstveni kapetan Ivan Havliček, da tom prigodom nije

---

[15]) **Stauduar Franjo** rodio se u Zagrebu 4 listopada 1797 od oca Petra, krojača, te majke Katarine rođene Gall. Petar Stauduar postao je zagrebački građanin na sjednici gradskog magistrata 5 veljače 1785. (Gradski arhiv br. 2-1785.)

Nakon što je Franjo svršio nekoliko razreda zagrebačke gimnazije, posveti se vojničkom zvanju. U »Caledarium Zagrebiense« od 1831 na strani 117, dolazi Franjo Stauduar upisan kao »campestres bellicae Cancelariae Adjuncti«, (vježbenik u poljskoj bojnoj pisarni), kod ces. kr. ujedinjenog Banskog varaždinsko-karlovačkog vojnog zapovjedništva u Zagrebu.

Godine 1827 oženi se Stauduar sa Terezijom Horvatić kćerju Ivana Horvatića konzula zagrebačkog magistrata i supruge mu Terezije rođene Veronik. Horvatić Ivan dobio je zagrebačko građanstvo na sjednici magistrata 4 veljače 1792. Tada je bio gradski kancelista.

Uz vojnu službu Stauduar se godine 1826 počeo baviti izdavanjem novina. Iste godine 1 srpnja osnuje njemačke novine »Luna Agramer Zeitschritft«, koje novine je sam uređivao i izdavao. »Luna Agramer Zeitschrift« početkom godine 1830 promjeni ime »Agramer politische Zeitung«, kasnije u »Agramer Zeitung«, koji naslov je taj dnevnik sve do godine 1912 zadržao, kad je nakon 85 godina opstanka prestao izlaziti.

Koncem mjeseca ožujka 1863 Stauduar proda »Agramer Zeitung« zagrebačkom trgovcu Naumu Mallinu. Na 2 travnja 1864 Stauduar zadnji put list podpisuje kao urednik. U istom broju »Agramer Zeitunga« oprašta se od dotadašnjih čitača. Ističe da nakon

poduzeo nikakove redarstvene mjere, kojima bi ovu pokladno-političku sablazan spriječio. Stauduar je u »Agramer Zeitungu« branio bečki centralizam, a naročito njegovog provađača austrijskog ministra predsjednika Schmerlinga. Posve jasno da je Stauduar radi svog političkog stanovišta među hrvatskim domorodcima postao omražen.

Ova javna sablazan na kojoj se je tako grubo izvrgnulo ruglu branića centralističke politike urednika Štauduara, odmah je pala u oči tadanjem ces. kr. Namjesništvu. Kada je drugi dan Havliček došao u ured nađe na stolu oštru »burumtiju«, izdanu po samom banu Šokčeviću. Određuje se najstroža istraga protiv priređivača korsa, naročito protiv »krvnika« Lukšića, koji je objesio Stauduarovu figuru. Banova »burumtija« djelovala je na Havličeka jako neugodno. On se »razboli« i legne u krevet. Kod opisa tog događaja Urica ističe, kako je morao uvijek kada bi Havliček obolio, preuzeti njegov posao, tako je bilo i sada. Urica je vodio istragu i konačno morao odsuditi svog dobrog znanca odvjetnika Vrbančića kao jamca da će na korsu biti red i mir, na zatvor od 8 dana. »Glasnika« i »krvnika« Lukšića na mjesec dana zatvora. Lukšić je doduše pred kaznom utekao u Beč, ali mu to nije mnogo koristilo. Na molbu zagrebačkog redarstva Lukšić je u Beču uhićen, te je tamo odsjedio osuđenih mjesec dana.

Po Urici opisanoj fašinskoj šali našli su se u gradskom arhivu spisi, koji točno prikazuju tečaj redarstvene istrage.

Ponajprije spomenut ćemo Banov odpis koji je sastavljen 18 veljače 1863 pod brojem 236-Prs. Urica nazivlje banov odpis »burumtijom«. Urica u svojoj knjižici navađa da se »korso« dogodio 1862. Prema gradskim spisima bilo je to 1863, što i tadanje zagrebačke novine potvrđuju. Izpravit

---

39-godišnjeg novinarskog rada odstupa sa tog polja. Osobito je bio počašćen time, što je car i kralj Franjo Josip njegovim novinama od godine 1851 naročitu pažnju posvećivao.

Franju Stauduara možemo smatrati najstarijim našim novinarom, koji je u Zagrebu prvi počeo izdavati novine, na način već tada postojećih vanjskih novina.

Nakon prodaje »Agramer Zeitunga« postaje njihov urednik Josip Praus, a iza kratkog vremena sam vlasnik lista N. Mallin.

Odmah nakon što se je Stauduar riješio novinarskog zvanja, odseli se u Beč. »Agramer Zeitung« od 11 travnja 1864 donaša oproštajnu poruku Stauduara Franje i Terezije, upravljenu na sve prijatelje i znance s kojima se nisu mogli osobno oprostiti.

Stauduar je posjedovao kuću u Visokoj ulici broj 153, (danas br. 18), koju je kupio od Ignaca Vernića. Nakon odselenja u Beč Stauduar ugovorom od 8 travnja 1863 prodaje kuću poduzetniku Guidi Pongratzu za 4000 for. Nekadanja Stauduarova kuća danas više ne postoji. Njen kasniji vlasnik podmaršal Matija Raslić sruši staru kuću te godine 1892 sagradi novu jednokatnicu. Iza smrti podmaršala Raslića došla je kuća u posjed obitelji baruna Turkovića, koji su i danas vlasnici nekadanjeg Stauduarovog doma.

Na 30 prosinca 1872 Stauduar je umro u Badenu kraj Beča u 78 godini. Tadanje »Narodne Novine« od 2 siječnja 1873 u kratko zabilježuju smrt Etauduarovu koji da je umro kao vojni činovnik u miru. Ostavio je suprugu Tereziju.

ćemo još nekoje navode Urice, koje je on 1905 opisivao, dakle poslije 42 godine. Vjerojatno da se svega nije mogao točno sjećati.

Ban u svom odpisu određuje Gradskom magistratu ovo:

»Nad događaji sbivšimi se poslijednjih danah pokladnih na javnih miestih u glavnom gradu Zagrebu, naročito pako nad jučeranjim, (17 veljače 1863), maskiranim obhodom po glavnih ulicah grada izjaviti mi je Gradskom poglavarstvu duboko moje sažalenje.«

»I negledeć naprosti svaku bolju ćut vriedjajući način, kojim biaše izevedn taj obhod, ni na mèrsku surovost čina, kojom je zavèršio, moram naknadno predstavljanje smierajuće na porugljivo poniživanje vlade Njegova Veličanstva kod sablazne te obćim gnjevom pučanstva osudjene demonstracije ulične označiti kao čin najskranije derzovitosti.«

»Budući da se slični izgredi ni iz gledišta javnoga reda ni iz obzira na čast glavnoga grada terpiti ne smiju to nalažem gradskom poglavarstvu, da u predmetu tom odmah povede istragu i da prema poslijedku iste učini što zakon zahtieva, po uredovanju pako svom da me izviesti o stanju i o dotičnih odredbah svojih.« (Grad. arhiv br. 1155-1863.)

Povodom ove namjesničke »burumtije« zagrebačko gradsko poglavarstvo obraća se na Gradsko satničtvo u Karlovcu, sa molbom da se tamošnji vlasnik tiskare, (a ne kako Urica piše financijalni činovnik), Abel Lukšić radi sudjelovanja na pokladnom corsu, zapisnički presluša. Iz zamolnice gradskog poglavarstva vidi se da je Lukšić na dan 17 veljače 1863 došao oko 2 sata poslije podne u krojačku radionu Adolfa Epsteina u Dolnjoj Ilici, gdje je posudio frak kojeg je odmah i obukao. U dvorište kuće gdje je Epstein imao krojačiju doveo je sluga konja, na kojeg je Lukšić uzjašio i na corso otišao. (Grad. arhiv br. 1155-1863.)

Odvjetnik Eduarda Vrbančić u svom prizivu protiv redarstvene presude radi sudjelovanja kod priredbe corsa, među ostalim kaže ovo: »Gledali su corso naročito satnik Havliček i starešina Urica prekrštenih rukuh, kako se upitni prizori izvađaju, a gradski panduri tjerali su gledaoce na stranu, da ne smetaju maske, da ove osobito prizor vješanja laglje i neuznemireno izvedu. To su fakta za koja zna sav Zagreb« (Grad. arhiv br. 3697-1863.)

Povodom Vrbančićevog utoka protiv redarstvenog zatvora, Namjesničko Vijeće nalaže da se gradski kapetan Janko Havliček zapisnički presluša, obzirom na sablažnjive događaje koji su se zbili na pokladnom corsu.

Prigodom saslušanja na 17 kolovoza 1863 izjavio je Havliček da je na pokladni utorak prije podne u njegov ured došao županijski pisar Janko Gjurkovečki i molio dozvolu za priredbu pokladnog corsa. Havliček je Gjurkovečkiu dozvolu uskratio s razloga, što mu nije bio dovoljno pouzdan za mir i poredak. Dok je razgovarao sa Gjurkovečkijem, došao je u ured odvjetnik Eduard Vrbančić, koji je također zamolio dozvolu za maskirani ophod. Havliček je najprije i njemu dozvolu uskratio. Na to mu Vrbančić

odgovori da on kao odvjetnik i gradski zastupnik daje jamstvo za uzdržanje reda i mira, a izim toga će sa svojom obitelju u kočiji corso predvoditi. Kod tih riječi Vrbančić je Havličeku pružio ruku kao znak sigurnog jamstva. Tekar sada je Havliček pristao da se corso drži, ali uz naročitu zabranu bilo kakovih političkih demonstracija. (Grad. arhiv br. 5213-1863.)

U svojstvu Gradskog kapetana Havliček nije dugo službovao. Nakon podulje bolesti umre na 7 prosinca 1863 u 53 godini, dakle u dobi u kojoj je još mogao da radi za napredak svog rodnog grada. »Narodne Novine« od 7 prosinca 1863 priopćuju Havličekovu smrt te pišu, da je bio iskren domorodac, volio je svoj hrvatski narod, kome je vazda bio odan.

»Agramer Zeitung« od 7 prosinca 1863 popraćuje Havličekovu smrt te ističe da je službi bio potpuno dorasao. Njegova marljivost i sposobnost bila je općenito poznata. U privatnom životu uvijek obljubljen radi svoje uslužnosti. Havliček je bio čovjek rada i akcije. Vjerojatno da će ovo mišljenje dijeliti i ostalo zagrebačko građanstvo.

Na 8 prosinca 1863 bio je Havličekov pogreb. »Agramer Zeitung« od 9 prosinca opisuje sprovod te kaže da Zagreb takovog sprovoda nije tako brzo vidio. Sprovod je krenuo iz kuće žalosti u Novoj Vesi br. 5, (danas br. 1). Sudjelovalo je mnogobrojno građanstvo. Povorka je sezala od Nove Vesi do Duge ulice. Sprovodu je prisustvovao ban Šokčević sa generalima i ostalim časnicima. Sve vlasti bile su zastupane. Ulice kuda je sprovod prolazio bile su pune općinstva. Sahranjen je na groblju Sv. Jurja.

U časti gradskog kapetana naslijedio je Havličeka gradski vijećnik Nikola Urica, kome tadanji gradski načelnik Frigan tu dužnost povjerava, jer je on Havličeka za vrijeme njegove dugotrajne bolesti u službi zamijenjivao. (Grad. arhiv broj 134 Prs 1863.)

Ivan Havliček je ostavio suprugu Amaliju te kćer Mariju rođenu 1852 u Osijeku i sina Josipa rođenog 18 siječnja 1853 u Podsusedu. Josipu je prigodom krštenja kumovao ban Jelačić sa suprugom Sofijom, te ga tom zgodom obradio sa srebrnim jedaćim priborom.

Nakon smrti Ivana Havličeka moli udova Amalija mirovinu, koju gradsko zastupstvo na sjednici 15 veljače 1864 § 7 dozvoljava u godišnjem iznosu od 200 for. Ovaj zaključak odobrilo je Namjesničko Vieće odpisom od 28 travnja 1865 broj 6061 (Grad. arhiv br. 8139-1863 i 3349-1865.)

Amalija Havliček umrla je 15 listopada 1901 u Mesničkoj ulici 13 u 76 godini. Njena kći Marija udade se 1869 za profesora Stjepana Kučaka, koji je tada služio u Varaždinu, kao namjesni učitelj.

Marija Kučak bila je dobra glasoviračica. Na koncertu »Narodnog zemaljskog glazbenog zavoda«, priređenog 21 svibnja 1871 u korist požarom postradalih žitelja Virovitice, nastupila je Marija Kučak sa dvije točke. Isto tako na drugom koncertu istog zavoda davanog 10 ožujka 1872 nastupila je sa jednom točkom. (Dr. A. Goglia: »Hrv. glazbeni zavod 1827—1827«). Marija Kučak umre 1922.

Profesor Stjepan Kučak nama starijim Zagrebčanima ostao je u ugodnom sjećanju naročito onima, koji su polazili gornjogradsku gimnaziju. Na tom zavodu bio je Kučak kroz dugi niz godina profesorom latinskog i grčkog jezika. Sjećamo se da su profesora Kučaka nazivali »Štefica Kučak strog i neumoljiv«. Ipak Štefica Kučak nije bio tako strog i

Jedaći pribor poklon bana Jelačića kao krsnog kuma Josipu Havličeku. Ovaj pribor poklonio je dr Vladimir Havliček Gradskom Muzeju

neumoljiv, već gotovo dobar otac svojih đaka, koji ga i danas s poštivanjem spominju. Profesor Stjepan Kučak umre kao umirovljenik 13 travnja 1925. Ostavio je dva sina: Milivoja Kučaka posljednjeg pukovnika hrvatske 25 domobranske pješačke pukovnije, koja je nakon prevrata 1918. raspuštena. Pukovnik Kučak kao umirovljenik 1927 umre u Zagrebu. Zatim Slavka Kučaka koji se je posvetio odvjetničkom staležu.

Sin Ivana Havličeka dr. Josip Havliček, bio je poznata ličnost u Zagrebu, posvetio se liječničkoj struci. Služio je najprije kao bolnički liečnik u Zemunu, zatim kao općinski liječnik u Ivanić gradu, nakon toga u Velikoj Gorici kao kotarski liječnik. Konačno je pridijeljen zemaljskoj vladi, gdje postaje vladin savjetnik, a ujedno i ravnatelj Zavoda za proizvodnju cijepiva protiv boginja.

Amalija Havliček supruga Gradskog kapetana Ivana Havličeka sa svoja dva unuka Milivojom i Slavkom Kućakom

Dr. Josip Havliček umre u Zagrebu 3 travnja 1925 u 72 godini. Njegova supruga Adela umre 26 svibnja 1921 u 59 godini. Njihov sin dr. Vladimir unuk Ivana Havličeka, posvetio se upravnoj službi. U posljednje vrijeme bio je načelnik ministarstva unutarnjih posala. Sada kao umirovljenik živi u Zagrebu.

Dužnost nam je spomenuti da je dr. Vladimir Havliček iz svog obiteljskog arhiva našem uredništvu najpripravnije stavio na uporabu obiteljske spise i slike, čime je sa svoje strane pomogao sastavu ovog članka, u kojem smo prikazali zanimiv dio našeg starijeg Zagreba.

Prof. dr. Eugen Sladović: (Nastavak)

SREDNJI STALEŽ, NJEGOVO ZNAČENJE, KULTURNA I SOCIJALNA VAŽNOST SA STAJALIŠTA KOMUNALNE POLITIKE

Iskustvo posljednjih decenija pokazuje, da napredak političkih zajednica (države, općine) i održanje državnog reda i poretka u građanskoj demokraciji ovisi uvijek o jačini interesa svakoga pojedinog građanina za zajednicu i općenite interese (javno dobro). Što se veći broj građana nastoji izdvojiti iz svoje isključive privatne i osobne (poslovne) sfere i baviti javnim (državnim općinskim) poslovima, to je bolji efekt i garancija za povoljan razvitak državnih i općinskih poslova i javnog života uopće. Iskustvo pokazuje međutim i naličje toga odnosa prema kojemu mnogi građanin osjeća strah i nespokojnost pred svakom politikom kao i pred svakim javnim poslom i nalazi svoj mir i zadovoljstvo jedino u tome, da zadovoljava svoje građanske dužnosti, da uredno plaća javna podavanja i da od zgode do zgode pristupi pred izbornu žaru. Poznato nam je iz žalosnog političkog iskustva posljednjih dvadeset godina da su i sami izborni čini u vremenima diktatura i armatura bili pomućeni tako, da se mnogim mirnim i povučenim građanima gadilo pristupati na samo birališle. Posljedice nedemokratskih diktatorskih metoda, koje su prakticirane kroz posljednjih 20 godina ozlojedile su mnoge građane, povrijedile njihov demokratski osjećaj i odvratile ih od skrbi za javne poslove. S druge strane ostavile su zle tragove diktature u komunalnim upravama, u kojima su gospodarila dekretirana lica, koja nijesu uživala nikakvo povjerenje građana niti su s njima podržavala potreban kontakt, a jedina im je dužnost sastojala u izvršavanju diktata. Upravo potonja činjenica dovela je do toga, da je odnos između građana i komunalnih uprava postao bezobziran, hladan ili čak neprijateljski, a to građani osjećaju i to ih najviše odbija od sudjelovanja u komunalnom javnom radu. Nekontrolirana financijalna komunalna politika, koja nije predstavljala izričaj građanstva, dovodila je građane u kušnju, da se posve odvrate od komunalne politike i da se za nju potpuno dezinteresiraju. U tu pojavu treba se duboko zamisliti. Ne može se poreći djelomična ispravnost prigovora, da svagdje opstoji određena kategorija politički dezinteresiranih građana, koje je ozlojedila nevaljana i nedemokratska državna i komunalna politika, i da kritika državne i komunalne politike ne će nikad prestati pa ni u eri najveće diktature (jer se vrši usmenim novinama i šapatom), ali je s druge strane važna spoznaja, da se ne smije ni u politički abnormalnim ni u politički normalnim prilikama dozvoliti, da ova kategorija preraste i da se vođenje politike

prepusti demagozima. Za to se mora svim sredstvima nastojati da se građanstvu, dakle srednjem staležu, osigura utjecaj na komunalnu politiku i da se mobiliziraju njegove moralne sile za dobro čitave općinske zajednice.

Činjenica je, da do danas nije uspjelo oživotvoriti jedinstveni sinhronizirani pokret srednjeg staleža usprkos mnogobrojnih pokušaja. Tome je razlog u velikoj razlici, koja opstoji između pojedinih socijalnih skupina koje se u njega ubrajaju. Tako je primjerice orijentacija privatnih namještenika prema socijalnoj politici posve različita od stajališta samostalnih rukotvornih obrtnika, kojima pripada odlučna važnost sa stajališta malih samostalnih privrednika (kao primjerice borba protiv velikih robnih kuća i protiv konzumnih zadruga), pridaje skupina slobodnih javnih zvanja i činovništvo suprotno značenje.[196]) Zato se pokret srednjeg staleža ograničuje u nekim pitanjima na malene i srednje obrtnike, industrijalce i trgovce, odnosno na njihove privredne interese. No to je razumljivo, jer pojam srednjeg staleža u širem smislu obuhvaća skup lica, koja se nalaze u srednjim životnim prilikama. No pošto su vrlo različiti interesi lica, koja spadaju u ovu široku društvenu skupinu, ne može se govoriti ni o jedinstvenom srednjem staležu ni o jedinstvenoj (zajedničkoj) politici srednjeg staleža, da si pribave potrebnu robu pomoću činovničkih nabavnih zavoda i konzumnih zadruga, a protiv toga iznose prigovore obrtnici i trgovci, jer im oduzima veliki broj poslovnih prijatelja,[197] i ako se i potonji služe zadrugama u borbi protiv jačih poduzetničko-privrednih faktora. Život pokazuje, da zahtjevi različitih kategorija i skupina pripadnika srednjeg staleža nijesu uvijek ni u svemu identični, odnosno da se ne podudaraju u svim pojedinostima. Opstoje pitanja, koja različito prosuđuju pripadnici tečevne privrede (obrtnici, trgovci, poljodjelci-maloposjednici i sl.), koji pripadaju srednjem staležu, a različito drugi pripadnici srednjeg staleža isto tako kao što se primjerice sukobljuju interesi financijalnog i industrijalnog kapitala ili kvalificiranih i nekvalificiranih, sezonskih i profesijonalnih radnika. No uza sve to može se govoriti o zajedničkim interesima srednjeg staleža, u kojima mogu nastupati zajednički, isto onako kao što se govori o zajedničkim interesima velikog kapitala i radništva. No zbog toga teško je provoditi potpuno jedinstvenu politiku srednjeg staleža.[198]) Privredni interesi razli-

[196]) Johannes Wernicke: Warenhaus, Industrie und Mittelstand. Berlin 1911.

[197]) G. Budjuhn: Mittelstandsfragen 1920. — O. Beythien: Der gewerbliche Mittelstandspolitik. in der preussischen Landesversammlung. 1921. — J. C. Eberle: Der gewerbliche Mittelstand im Wiederaufbau. 1921.

[198]) Adolf Günther: Lebenshaltung des Mittelstandes. 1920. — Wernicke: Kapitalismus und Mittelstandspolitik. (2. Aufl. 1933.) — Walther Wilhelm und W. Schüter: Die Mission des Mittelstandes. 1925. — Hand Heiler: Die Verelendung des Mittelstandes. 1925. — Tobis: Das Mittelstandsproblem der Nachkriegszeit und seine statist. Erfassung. 1930. — Fried: Das Ende des Kapitalismus. Wien. 1931.

čitih zvanja, koja se ubrajaju u srednji stalež, ili u građanstvo, koje obuhvaća veliki dio svakoga kulturnog naroda, nijesu identični, a često se i suprotstavljaju. Ovamo spada u prvom redu opreka između grada i sela, između obrtnika i poljodjelaca, između rukotvornog obrta i trgovine i sl. Poljodjelci osnivaju već kroz decenije seljačke privredne nabavne i prodajne zadruge, kojima nastoje isključiti međutrgovinu. Pored toga predleže i velike interesne opreke između staroga i novog (gradskog) srednjeg staleža. Privrednu podlogu društvenih slojeva, koji se ubrajaju u »novi srednji stalež«, pretstavlja moderna tehnika, kapital i velepoduzeće. Sva ta tri privredna faktora žestoko su pobijali i danas pobijaju pripadnici staroga maloobrtničkoga srednjeg staleža. U nekim državama donekle se ta opreka preformirala tako, da stari srednji stalež zajedno s kapitalom i velepoduzećem zajednički nastoji suzbijati tendencije socijalizacije, dok se za to zalaže znatan dio privatnih namještenika. Ove opreke dolaze do izričaja u opstojećoj razlici između staroga i novog srednjeg staleža, koja dovodi do njihove posebne organizacije koje djelomično zastupaju oprečne interese i zahtjeve. Tako se je primjerice rukotvorni obrt u sedamdesetih godina prošlog stoljeća borio protiv obrtne privredne slobode, što je dovelo do noveliranja obrtnog prava i zaštite rukotvornog obrta (dokaz o osposobljenju). Privatni namještenici kao posebna skupina novoga srednjeg staleža postavljaju zahtjev za uvedenje posebnog osiguranja privatnih namještenika, jer im ne dostaju prednosti općega radničkog osiguranja.

Piše: VIKTOR KUČINIĆ

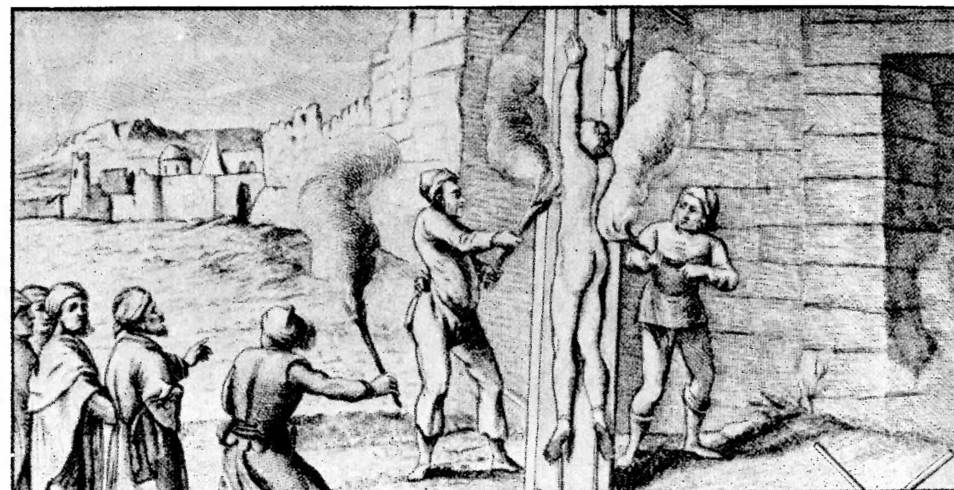
(Svršetak)

SVRŠETAK VJEŠTIČKIH PROGONA I UKINUĆE TORTURE

Vještički progoni najžešće su bjesnili u Njemačkoj, Italiji i Francuskoj, odakle su se širili u ostale zemlje, tako da je domalo čitava Evropa bila posipana pepelom na lomačama spaljenih vještica. Ali upravo u tim državama rodio se i snažan pokret protiv ove strašne juridičke zablude, koji se na žalost nije širio onom brzinom, kao nekadanje vjerovanje u vještičke sekte.

Prve pojave protiv vještičkih progona nastaju u XVI. vijeku u Njemačkoj. Taj pokret bio je isprva ilegalan, anoniman i protudržavan a pokretači bojali su se ne samo zemaljskih vlasti, već i gnjeva narodnoga. Mnogi od ovih zaslužnih muževa budu zbog sudjelovanja u antidemonomaniji osumnjičeni, da su saveznici vraga i članovi vještičkih sekta, pa je gdjekoji radi toga završio u tamnici ili na lomači. Prvi naučenjaci, koji ustahu protiv ovog velikog zla, a na obranu bespravnog ženskog roda bili su Cornelius Agrippa von Rettesheim iz Kölna (1486—1535), Johann von Weier iz Brabanta (1515—1558), Cornelius Loos, svećenik iz Mainza (1520—1593), dr. Dietrich Flade, spaljen 1589. godine zbog obrane vještica, Kristian Thomasius (1655—1728) i drugi.

Početkom XVII. stoljeća ustaju u Njemačkoj na obranu do tada prokletog ženskog roda isusovci, koji preko svojih uglednih teologa i učenjaka digoše oštar prosvjed protiv vještičkih progona. Isusovci: Adam Tanner (1572—1632), Paul Laymann (1575—1635) i grof Fridrik von Spee (1591—1635), bila su ona trojica junaka, koji su se usudili, da u svojim naučenjačkim djelima pa čak i s propovjedaonica udare na ovu strašnu zabludu ljudskoga roda. Sasma razumljivo, da su uslijed toga bili i sami proganjani, a njihova naučna djela spaljivana. Ali uza sve to oni su izdržali! Pokret protiv vještičkih progona bivaše sve jači i jači i to ne samo u Njemačkoj nego i u Italiji te Francuskoj. Konačno su i vlasti počele popuštati! Prvi vladar, koji je u svojoj zemlji ukinuo progone bio je izborni knez od Mainza; on je to učinio oko 1650. godine, a pod utjecajem naučnog djela Fridricha von Spee: »Cautio criminalis sive de processibus contra sagas«. Iza njega ukida progone bamberški biskup u svojoj kneževini. Speeovo naučno djelo protiv vještičke zablude naišlo je na vrlo dobar prijem, pa su malo zatim nastala slična djela u Francuskoj, Italiji, Nizozemskoj i Engleskoj. I kao što je nekada »vještička literatura« poplavila Evropu, tako su sada nicale mnogobrojne knjige, u kojima su pisci dokazivali besmislenost vjerovanja u vještice. Pokret ovaj nailazio je na sve veći i veći broj oduševljenih pristaša, naravno u gradovima među naprednijim i razboritijim ljudima. Kad je led već bio probijen, stale su državne vlasti a i gradski sudovi popuštati, osobito pak, kad su se juridički fakulteti pojedinih sveučilišta izjasnili protiv progona vještica uvidjevši konačno zabludu, koju su dosada i sami propagirali i koja je uz njihov pristanak pokosila svu silu nevinih žrtava. Kneževinu Mainz i Bamberg slijedile su u prvoj polovici XVIII. stoljeća i ostale države ukidavši malo po malo progone u koliko ovi nisu, uslijed sveopćeg otpora i pritiska, sami od sebe jenjali.

Tortura kod starih naroda istoka: palenje tijela bakljom.

No usprkos zabrane, vještički su progoni gdjegdje i dalje životarili. Zadnje vještice pogubljene su u Bavarskoj 1775, u Poljskoj 1783, u Švicarskoj 1782, u Španjolskoj 1804, u Irskoj 1810, a u Rusiji, zemlji dubo-

koga praznovjerja, osudio je narodni sud staraca, kojem je predsjedao mjesni pop godine 1879. jednu ženu-vješticu na smrt i to u nekome selu novgorodske gubernije. Ova sirota bila je zaista spaljena na lomači. To se dogodilo četiri godine prije, nego li je u Zagrebu zasjeo na bansku stolicu grof Khuen-Hedervary...

Da vidimo, na koji su način ukinuti vještički progoni u Hrvatskoj. Čim je na austrijsko prijestolje iza cara Karla VI. zasjela njegova kćerka, mudra Marija Terezija, prva joj je briga bila, da donekle ublaži okrutno proganjanje siromašnih žena. Kad je opazila, da gradski i županijski sudovi slabo mare za njezine savjete, kojima je nastojala ublažiti torturu — izdaje oko 1750. godine naredbu, da se svaka smrtna osuda izrečena u vještičkim procesima imade pismenim putem obrazložiti i poslati u Beč, gdje će je ona proučiti, a zatim odobriti ili poništiti. Ali nasljedne države ovu su naredbu kanda sabotirale, osim Austrije, gdje su progoni prestali sami od sebe već oko 1745. godine. No kod nas i u Ugarskoj vještice su bile i dalje hvatane u masama, prem je moć vještičkih sudova u to vrijeme bila u dekandenci, a i vjerovanje u crnu magiju bilo je među građanstvom ozbiljno pokolebano, kako smo se uvjerili iz procesa Barice Cindek.

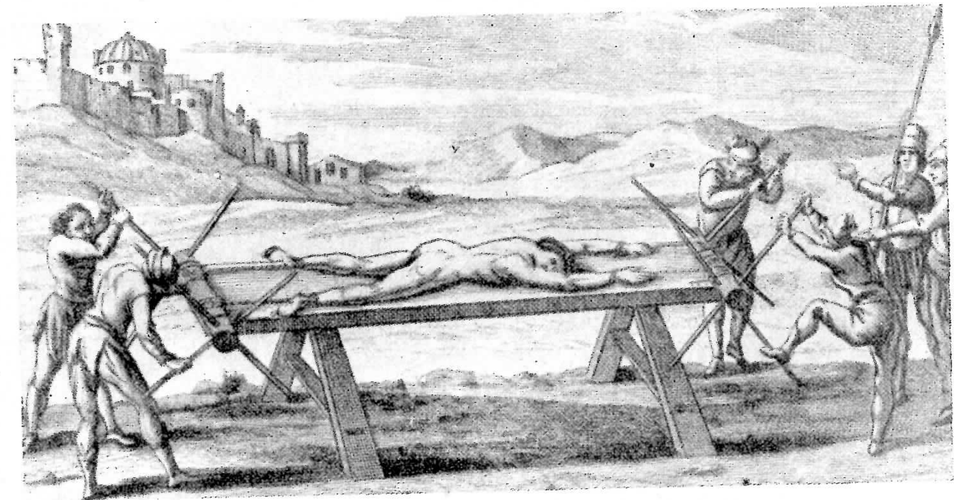
Kad su u Beču doznali, da se u Hrvatskoj vještice još uvijek proganjaju — dočim su u Austriji na njih već pomalo i zaboravili — naloži 1752. godine Marija Terezija hrvatskome banu, nek joj u Beč odpremi jednu živu vješticu, da se ona sama uvjeri, da li je dotična zaista prava coprnica. Je li tada bila koja vještica odaslana u Beč — veli dr. Bojničić u svojoj raspravi o zadnjoj hrvatskoj vještici — ne zna se, ali se znade, da je 1756. godine Marija Terezija jednim dekretom sasma dokinula u svim svojim zemljama smrtne osude za vještice, a njihove progone veoma ograničila.

Na temelju toga reskripta zaključuje Hrvatski sabor dne 26. ožujka 1756. godine, da se nijedna smrtna osuda u vještičkim procesima ne smije više izvršiti a da prije ne bude poslana banu na uvid, koji će je nakon samog ispitivanja poslati Njezinom Veličanstvu na rješenje. No konačno je ban ipak morao udovoljiti kraljičinoj želji i odpremiti jednu pravu i živu vješticu u Beč. Bila je to Križevčanka Magdalena Logomer Heruc (br. 240), osuđena na smrt, ali uslijed saborskoga zaključka poslani su spisi njezine parnice banu, a taj ih je odpremio dalje Mariji Tereziji, da osudu potvrdi ili poništi. Kad je kraljica proučila sudbene spise zapovijedi banu, da optuženu Herucinu smjesta pošalje u Beč, jer da će njezin ministar sam povesti ponovnu istragu i ustanoviti, je li Herucina uistinu vještica.

Magdalenu Logomerku Heruc zbilja odpraviše u Beč, ali kako je uslijed pretrpjenih muka bila slomljena, smjestiše je ponajprije u bolnicu.

Kad se donekle oporavila stade je još u bolnici preslušavati nitko drugi, nego sam tjelesni liječnik i savjetnik kraljice, glasoviti učenjak Gerhard van Swieten. On je o polučenom uspjehu svoje istrage podnio Mariji Tereziji iscrpljivi izvještaj, a kako je i sam bio zakleti neprijatelj svakog praznovjerja, a pogotovo vještičkih progona, to je ovaj njegov izvještaj bio od nemala značenja za opću obustavu vještičkih progona u austrijskim zemljama.

Obrazlažujući svoj elaborat o Herucini veli van Swieten među inim i ovo: »Danas se ne bi nitko smio pojaviti u Hrvatskoj da demonstrira čudnu pojavu elektricitete — jer bi odmah bio proglašen čarobnjakom i

Tortura kod starih naroda istoka: rastezanje tijela na klupi.

bačen na lomaču; imade bilina, za koje se znade, da su korisne i ljekovite, ali ako ih u Hrvatskoj netko upotrebljava za liječenje — odmah je proglašen vješcem ili vješticom; kad u zatvorenom loncu kipi voda i proizvađa razumljivi šum, pa ako to netko u Hrvatskoj sluša, taj će odmah tvrditi, da se u loncu kuha coprnička mast a šum da proizvađa sam vrag; ako netko u Hrvatskoj oboli od groznice — on nije bolestan, nego začaran; ako pijan čovjek vidi na daski prozora muhu — on će smjesta zaključiti, da se to neka coprnica pretvorila u muhu.« I još mnogo drugih praznovjernih primjera iz Hrvatske navodi van Swieten u svome zapisniku, kojeg je sastavio prigodom preslušavanja naše Magdalene i na temelju sudbenih spisa njezine parnice, koji su iz Križevaca odaslani u Beč. Svoj opširni protuvještički ekspozej završuje van Swieten ovim riječima: »U zemlji, gdje vladaju ovakovi pravni nazori, mora se svaki čovjek bojati, da će jednoga dana završiti na lomači!«

Kad je Marija Terezija proučila izvještaj svoga savjetnika i liječnika, šalje hrvatskome banu pismo, kojim mu javlja, da se je iz preslušavanja Logomerke uvjerila, da ona nije nikakova vještica i da joj se, kad stigne u Križevce, mora dozvoliti slobodno kretanje i da je nitko ne smije optužívati a niti proganjati radi vještičtva. Ovim kraljičinim reskriptom zadan je smrtni udarac vještičkim progonima u Hrvatskoj, jer ženu, koju svemoćni sud proglašuje opasnom i velikom vješticom te je osuđuje na smrt — oslobađa kraljevska vlast s obrazloženjem, da to nije nikakva vještica već sasma obična žena. Ovo je bila velika blamaža za tadanje naše sudstvo. Naravno, uslijed toga bila je i vjera u vještice u narodu sasma pokolebana i na sva se sad usta stalo javno tvrditi, da vještice ne postoje i da ih nikada i nije bilo.

Bodljikavim valjkom ruljili su leđa osudjenika.

Malo zatim, koncem 1758. godine u k i d a M a r i j a T e r e z i j a s a s m a v j e š t i č k e p r o g o n e u Austro-Ugarskoj monarhiji a prema tome i u Hrvatskoj. I tako imademo zahvaliti kraljici Mariji Tereziji, tom najmudrijem i najsposobnijem dinastu između svih 27 okrunjenih Habsburgovaca, da su konačno i naše žene bile oslobođene strašne vještičke kuge. Da tog časa nije na prijestolju sjedila Marija Terezija moguće da bi se kod nas progoni produljili za daljnjih 30 godina, a pritom bi još palo nekoliko stotina nedužnih žrtava.

I ako je kraljica dokinula vještičke progone, ostali su i dalje na snazi kazneni paragrafi obih »C a r o l i n a« sa svim svojim strahotama: torturom i groznim justifikacijama a primjenjivahu se i nadalje kod običnih i političkih delikvenata. Da i ovo svede u neku pristojnu čovječansku granicu izdaje kraljica 1769. godine novi kazneni zakonik: »C o n s t i t u t i o c r i m i n a l i s T h e r e s i a n a«, koji se u juridičkim krugovima prema imenu kraljice nazivao kraćenicom: »Teresiana«. Ovaj novi zakonik bio je mnogo blaži od »Carolina«, ali još uvijek dosta okrutan, jer je tortura ostala na snazi, akoprem svedena na sama četiri stepena: lisice, španjolske čizme, dizanje u zrak i palenje bakljom uz rastezanje na ljestvama. No »Theresiana« važila je samo 7 godina. Sama Marija Terezija, na nagovor svoga sina i suvladara J o s i p a II., u k i d a taj zakonik 1776. godine, a s njime i t o r t u r u u svim svojim zemljama. Istraga imala se odsele vršiti bez ikakovog mučenja, a samo na temelju brižno sabranog dokaznog materijala.

Ali hrvatska gospoda ovom promjenom nisu bila zadovoljna! Četiri hrvatske županije: zagrebačka, križevačka, varaždinska i srijemska ulažu kod kralj. hrv. vijeća u Varaždinu — koje je tada u ime kraljice upravljalo Hrvatskom i Slavonijom — protiv dokinuća torture protest navodeći, da je sad jedino istražno sredstvo, kojim se prigodom preslušavanja dolazilo do istine — sudu i pravdi oduzeto iz ruku. Zločinci i drugi delikventi imat će sad široko polje rada, od kojeg će štetovati savkolik narod. (L a s z o w s k i : »Ukinuće torture u Hrvatskoj«). Županije bile su tada u rukama plemstva — ali njihove prosvjede nije na sreću uvažila mudra i humana kraljica — ona ih odbacuje, a svojim reskriptom od 2. siječnja 1777. godine ponovno nalaže županijama, da odredba o ukinuću torture ostaje na snazi i da se toj naredbi imadu svi i svaki pokoravati i u cijelosti je izvršavati.

ZAVRŠNA RIJEČ

Tko je malo više razmišljao o biti vještičkih progona sigurno se u prvom redu začudio neobičnom shvaćanju tadanjih učenih glava: sudaca, fiscusa, procuratora, notara, senatora, zakonodavaca i državnika — a u drugome redu, dubokome praznovjerju seljaka, građana, plemića i naučenjaka. Svi su ovi zajedno vjerovali u najveće gluposti, nemogućnosti i gadarije. Ali nemojmo se odviše čuditi! Prošle su doduše već 183 godine od zadnje osude hrvatske vještice — ali naš seoski narod još uvijek vjeruje u coprnice. A nije mnogo bolje niti u gradovima, gdje se u stanovitim krugovima građanstva još i danas podržava vjera u čarolije i svakolika čuda, a v r a č a r s k i s a l o n i puni su posjetnika, naročito dama, koje uzbuđenim srcem čekaju na sudbonosne riječi modernog proroka ili proročice.

Istodobno zauzima industrijska astrologija sve veći zamah. Učeni (!) astrolozi s turbanom na glavi i perzijskim prezimenom, koji su na dalekom Istoku apsolvirali visoke »astro-psiho-analitičke nauke«, za deset će vam kuna poslati tiskanu planetu, a za 30 kuna dobit ćete vjeran horoskop. Ove astrološke varalice ne smeta, da ne poznaju ni najprimitivnija pravila matematike i astronomije, koja su za sastav pravog kaldejskog horoskopa veoma nužna. A i zašto? Ta za nekoliko kuna dobiju gotov natiskani blok s 24 horoskopa. Treba samo ispuniti neke rubrike brojkama i vjeran horoskop se šalje lakovjernim mušterijama.

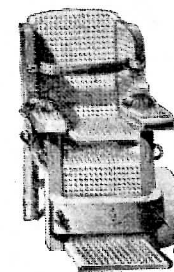

Justifikacije na stratištu.

Suviše je govoriti o mnogobrojnim pojmovima praznovjerja ukorijenjenima u našim gradovima i selima: o amuletima, o potkovi, o ženidbenom kolaču i velu, o razbijenom zrcalu, o novogodišnjem praščiću i dimnjačaru; o mački, kad pređe preko puta, o šišmišovom lijetu, o sedmičnom danu petku i najnesretnijoj brojki 13; o bacanju karata, o slaganju sretnih brojeva za lutriju, o vjerovanju u sne, o ivanjskome krijesu, o moći silvestarske noći; o vilama, vampirima, sablastima, vukodlacima i dusima; o užetu obješenoga, o sreći ili nesreći, koje nam donaša drago kamenje: aspis, ahat, beril, opal, smaragd, safir, topaz itd.; o letu zvijezde repatice, o pomrčini sunca ili mjeseca, o astrologiji, frenologiji, hiromantiji, grafologiji i stotinama drugih praznovjerica, koje nam ogorčavaju i onako dosta težak život. Dakle? Zar da se još čudimo našim precima, koji su vjerovali u čarolije, kad slično praznovjerje postoji još i danas i to u velikim

gradovima, gdje su se smjestile najviše prosvjetne institucije. A što da rečemo o selu, gdje praznovjerje postoji još u onom praiskonskom primitivnom obliku i nikada i ne će biti iskorijenjeno. Ta svake godine čitamo u novinama, da su seljaci u ovom ili onom mjestu napali po koju staru ženu držeći je coprnicom. Vrlo se dobro sjećamo, da su prošle godine u nekom slavonskom selu mještani linčovali jednu staricu zbog coprije, a tom su linču prisustvovali i mjesni žandari, koji bijahu također uvjereni, da je ova jadnica čaranjem činila narodu zlo.

Vještice kao čarobnice i saveznice vraga službeno više ne postoje — ali kako vidimo — puk još i danas vjeruje u njihovu zlokobnu moć. Pa kojeg li čuda, ako se progoni, slični vještičkima, za nekoliko desetljeća sa svim svojim grozotama ponovno pojave u bilo kojem obliku. Budimo oprezni! Povjesnica se uvijek ponavlja!

DRUŠTVENE VIJESTI

Izvanredna sjednica Upravnog odbora. Dne 26. ožujka t. g. održana je izvanredna sjednica Upravnog odbora društva, na kojoj je zaključeno, da se prema prijedlogu kojega smo već javili kupi zemljište od Nikole pl. Antolkovića i drugova na Bukovačkoj cesti (Barutanski jarak) i to čest. kast. br. 7927/13 i 7927/14 sa ukupnom površinom od 289 hv. 4 deset. za ukupnu cijenu od Din 104.040 dinara. Zemljište je već isplaćeno i na ime Društva Zagrebčana u gruntovnici preneseno.

Dne 24. travnja t. g. održana je redovita sjednica Upravnog odbora na kojoj je uzeto na znanje brisanje nekih članova iz društva.

Isto tako održana je dne 17. lipnja t. g. redovita sjednica upravnog odbora, na koju su primljeni slijedeći novi članovi i to: dr. August V. Cerer, liječnik zubar, Budicky Viktor, biolog, prof. dr. Truhelka Čiro, sveučilišni prof. u m. i ing. dr. Ivo Turina, načelnik ministarstva u m. Stvoreni su još neki zaključci, koji su u provedbi.

Prije nastupa ferija početkom mjeseca srpnja i to dne 2. VII. t. g. održana je također zadnja sjednica Upravnog odbora na kojoj su stvoreni neki važni zaključci, koji su također u provedbi.

Predavanje prof. dr. Rudolfa Horvata. Dne 3. VI. t. g. održao je prof. dr. Rudolf Horvat predavanje u Društvu Zagrebčana o veoma zanimivoj temi: »Doživljaji hrvatskog naroda u sklopu bivše Jugoslavije od 1. XII. 1918. do 10. IV. 1941.« O tom predavanju donijeli su zagrebački dnevnici a naročito dnevnik »Novi List« slijedeći prikaz:

»Društvo Zagrebčana u provedbi svojeg kulturno-komunalnog programa imalo je sinoć iza proglašenja Nezavisne Države Hrvatske svoj prvi sastanak. Naši Zagrebčani i Zagrebčanke naučeni od prije na lijepo i rodoljubno djelovanje svojeg društva, jedva su dočekali ovaj prvi sastanak, da dadu oduška svojem veselju i radosti nad proglašenjem polučene slobode i nezavisnosti, pa su na sastanak došli u tako velikom broju, da su društvene prostorije bile dupkom pune. Prisutne je pozdravio predsjednik dr. Cuculić i istakao povijesnu važnost novostvorenih prilika i velike zasluge našeg Poglavnika dra Ante Pavelića za stvaranje slobodne i Nezavisne Države Hrvatske. Isto tako istakao je i važnost Zagreba kao kulturnog, političkog i ekonomskog središta Nezavisne Države Hrvatske. Njegove riječi svi su prisutni popratili s velikim odobravanjem. Nakon toga održao je profesor dr. Rudolf Horvat svoje najavljeno predavanje o temi: »Doživljaji Hrvatskog naroda u sklopu bivše Jugoslavije od 1. XII. 1918.—10. IV. 1941. Predavač je u krupnim crtama istakao sve patnje i razočaranja Hrvata u zajedničkoj državi sa Srbima i istakao sve velike zasluge ustaškog pokreta i našeg Poglavnika dra Ante Pavelića, da je svemu tomu uz pomoć sila osovine jednom za vazda učinjen kraj. Predavač je za svoja stvarna razlaganja nagrađen velikim odobravanjem. Odmah za tim krasnoslovio je član Omladinske sekcije društva maturant V. muške realne gimnazije Bruno Dürigl lijepu pjesmu »Đerdan slobode« od Jeronima Kornera, posvećenu Poglavniku dru Anti Paveliću, pa je to na prisutne učinilo duboki dojam. Gdjica Eleonora Huml odpjevala je vrlo čuvstveno i svojim dobro školanim i ugodnim glasom »Domovini i ljubavi« od Zajca, »Sanci« od Berse i od Gotovca ariju iz opere »Morana«, a na glasoviru ju je pratio g. Ladislav Šaban. Učenica srednje škole Blankica Travinić lijepo je krasnoslovila pjesmu »Domovini« od. Arnolda, a gdjica Lidija Balković isto tako pjesmu »Zagreb gradu« od Šenoe, pa su nagrađeni odobravanjem i pljeskom. Konačno je g. Dürigl ovu lijepu priredbu zaključio krasnoslovići svoju pjesmu »U spomen ustaškim žrtvama«. Sadržaj pjesme veoma je rodoljuban i pun mladenačkog poleta za narod i domovinu te osjećaja ljubavi i počitanja za one vrijedne sinove Hrvatskog naroda, koji su u borbi za slobodu dali svoje živote.«

Komemoracija Dragutina Domjanića. — Na dan 8. obljetnice smrti Dragutina Domjanića omiljelog našeg kajkavskog pjesnika dne 10. VI. t. g., održali smo i ove godine komemoraciju u počast njegove uspomene, o kojoj su zagrebački dnevnici naročito »Hrvatski glas« u broju od 12. VI. t. g. donijeli slijedeći prikaz:

»Društvo Zagrebčana priredilo je sinoć u svojim prostorijama u Berislavićevoj ul. 20 komemoraciju za hrvatskog pjesnika Dragutina Domjanića, a povodom osme obljetnice njegove prerane smrti. Priredba je lijepo uspjela i bila dobro posjećena. Majku i sestru pjesnika zastupale su iz redova rodbine gdje Milka Lovrenčević Peharda i Jelka Mesić, koje je društveni predsjednik dr. Tomo Cuculić srdačno pozdravio. Prof. dr. Ljubomir Maraković prikazao je Domjanića kao pjesnika, istaknuvši značenje njegovih štokavskih pjesama za poeziju naše »Moderne«, za stvaranje modernoga lakog i gibljivog muzikalnog stiha, za stvaranje intimnog i iskrenog pjesničkog izražaja. Predavač je prikazao stvarni opseg Domjanićeve poezije i njegove zasluge za motivsko obogaćivanje hrvatske književnosti. Pored toga je naročitu zaslugu stekao Domjanić svojom kajkavskom poezijom, kojom je nadživio »Modernu« približio se narodu, ali ujedno i stvorio kultiviranu literarnu kajkavštinu. Napokon je predavač s nekoliko crta iz života pjesnika osvijetlio njegovu ličnost i značaj kao čovjeka. Poslije toga otpjevala je gdja Ada Paspa uz pratnju gdje prof. Eder-Deželić od Taclik-Domjanića — »Kaj« — od Zajc-Šenoe — »Vir« — i od Klajića — »Ptiček i ptičica« —, pa je njezin ugodni i lijepo školani sopran izazvao veliko odobravanje. Član Omladinske sekcije društva Jurica Dijaković lijepo je i s puno osjećaja krasnoslovio četiri pjesme od Domjanića i to: »Na Dolcu«, »Spomen na Split«, »Tihi Varoš« i »Za zbogom«, što je izazvalo iskreni i topli pijetet prema neumrlom pjesniku. Na koncu je isti krasnoslovio na uspomenu smrti Domjanića kao najvećeg kajkavskog pjesnika od g. Rikarda Danilo spjevanu lijepu pjesmu, pa je time ova rodoljubna priredba završena.«

Predavanje gospođe Marije Zagorke. Dne 17. lipnja t. g. održala je u našem društvu poznata hrvatska spisateljica gospođa Zagorka predavanje o veoma zanimljivoj temi: »Čar Zagreba«. O tomu je predavanju među ostalim zagrebačkim dnevnicima i »Novi List« u svojem broju od 19. VI. t. g. objelodanio slijedeće:

»Sinoć je u Društvu Zagrebčana održala predavanje gdja Marija Jurić Zagorka o temi: »Čar Zagreba«. Zanimanje za predavanje bilo je vrlo veliko.

Predavačicu je pozdravio predsjednik društva dr. Tomo Cuculić, a zatim je ona započela svoju temu. U prvom redu iznijela je neke sličice iz svojeg novinarskog opažanja, koje su pokazale, da Zagreb ima svoj posebni čudesni čar, kojim uspijeva osvojiti duše sviju Hrvata u domovini i izvan nje. Veoma se ugodno dojmila priča jednog starog Zagorca, koji je rekao, da je Zagreb u središtu svijeta, a sada se ta priča ispunila povijesnim riječima našeg Poglavnika, što ih je izrekao dana 12. lipnja o Zagrebu te o njegovom historijskom značenju za hrvatski narod u prošlosti, sadašnjosti i budućnosti. Predavačica gdja Zagorka je citirala riječi Poglavnika, koje je izrekao tom prilikom, pa su svi burno pozdravili i odobravali riječi iznesene u tom govoru. Na koncu je predavačica nagrađena cvijećem i toplo pozdravljena od sviju prisutnih završila svoje predavanje.

U okviru toga predavanja nastupio je i poznati miljenik zagrebačkog općinstva Milan Šepec s pjesmom »Griču« od Rikarda Šimačeka, a na glasoviru ga je pratio sam skladatelj. Šepec je zatim odpjevao pjesmu »Zagorje« od Gjure Prejca, što je također bilo toplo primljeno. Mnogo pljeska i cvijeća nagradilo je izvođače.«

Naš izlet na Sljeme. I unatoč okolnosti, da su zbog pomanjkanja benzina i autobusa ove godine s priredjivanjem izleta nastale tako velike poteškoće, da su izleti gotovo postali nemogući, zbog čega su gotovo sva zagrebačka društva priređivanje izleta i obustavila, naše društvo ipak dalo se na priređivanje izleta, koliko je to moguće. Na Petrovo dne 29. lipnja t. g. priredili smo naš prvi ovogodišnji izlet na Sljeme. Ma da je bio kišovit dan, pošlo je na izlet u svemu 35 članova i članica. Nakon prisustvovanja sv. misi bio je zajednički objed u Tomislavovom domu, pa su članovi bili u svakom pravcu potpuno zadovoljni. Tom zgodom predsjednik društva dr. Tomo Cuculić pozdravio je sve prisutne te izrekao radost sviju, prisutnih članova, da je ovo prvi izlet članova Društva Zagrebčana u Nezavisnoj Državi Hrvatskoj i to na naše lijepo romantično Sljeme, te tom prilikom istakao velike zasluge našeg poglavnika dr. Ante Pavelića za osnutak Nezavisne Države Hrvatske, i izrekao riječi tople zahvalnosti za sve njegove žrtve i napore, koje je u tom pravcu doprinesao. Isto tako sjetio se prisutni predsjednik i prvog građanina grada Zagreba i potpredsjednika Društva Zagrebčana gradskog načelnika g. Ivana Wernera, koji kao zagrebčan i po rodu i po osjećaju sada ulaže mnogo truda i napora na korist i procvat našeg Zagreba i sreću i zadovoljstvo njegovih građana. Ove riječi primljene su od sviju prisutnih sa najvećim veseljem i odobravanjem. Poslije podne je prestala padati kiša, pa su se članovi mogli po volji šetati po našoj lijepoj Medvednici i nauživati se svježeg zraka, te tako odmoreni već oko pol 8 sati na večer vratiti se zadovoljni u Zagreb.

Izlet u Stubičke toplice. Dne 20. srpnja pošli smo na izlet u Stubičke Toplice. Pošto zbog pomanjkanja autobusa nijesmo mogli poći na izlet autobusom, morali smo poći vlakom i to prvi put u priređivanju naših izleta. Prijavilo se u svemu 70 članova i članica te 8 gostiju. Susretljivošću ravnateljstva državnih željeznica dobili smo dva posebna vagona, pa je to putovanje vlakom učinilo ipak donekle ugodnim. Izletu se priključio i društveni član prečasni gospodin dr. Rant Franjo, župnik u Osekovu, koji je članovima odmah po dolasku u tamošnjoj kapelici odslužio sv. Misu, što se svima vrlo dopalo. Poslije toga pošli su članovi na kupanje, a zatim na zajednički objed, koji je bio priređen kod tamošnjeg gostioničara Šimunića, kojemu je u svemu prisustvovalo preko 50 osoba. Nakon što je pretstavnik društva pozdravio sve prisutne, a naročito g. dra Ranta, presvijetlog Trnskog i druge, našto su isti pozdrave uzvratili, pa je ta izmjena misli i osjećaja učinila jedno lijepo raspoloženje. Kako glavna svrha tog izleta bilo je kupanje, prisutni su se brzo od stola razišli i pošli u bazene u kojima su ostali sve do 6 sati poslije podne. Kako je dan bio vrlo lijep, kupanje ugodno, parkovi i okolica Stubičkih Toplica puni romantike, dan je prošao ugodno i brzo. Već u pol 8 sati na večer morali smo poći na vlak, da tako ostavimo lijepe Stubičke Toplice i njezine ugodne bazene, i da se opet vratimo u naš lijepi Zagreb, koji bi nam, priznajemo, bio još ljepši, kada bi imao onakove bazene za kupanje, kakove imadu naše romantične Stubičke Toplice. Ovaj izlet ostat će nam u ugodnoj uspomeni.

Naši vanjski sastanci. Kao i prošlih godina, tako i ove godine preko ljetnih praznika održavati ćemo naše sastanke u vrtovima kod naših članova i prijatelja, što će biti svaki put u novinama i oglašeno.

Izdavač: »Društvo Zagrebčana«. — Odgovorni urednik: Stjepan Stiegler, grad. senator, Brešćenskoga ulica 10 (telefon 22-411). — Uredništvo i uprava: Berislavićeva ul. 20/I. kat. Telefon 24-383. — Tiskara »Tipografija« d. d. u Zagrebu, Preobraženska ulica broj 6. — Za tiskaru odgovora Ivan Ivanković, Selska cesta br. 47.